

Erden Akbulut

1952'de İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi ve AÜ SBF mezunu. 1976'dan itibaren değişik yayınevlerinde çevirmen ve redaktör, süreli yayınlarda yazar ve redaktör olarak çalıştı. İstanbul TKP davasında 1981-1984 arasında tutuklu olarak yargılandı. 1998'den beri Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı'nda (TÜSTAV) yönetici olarak çalışıyor. Halen çevirmenlik, araştırmacı-yazarlık yapıyor. Yayımlanmış kitapları: *Komintern Belgelerinde Nâzım Hikmet* (TÜSTAV Yayınları, 2002), *1963-1965 TKP Belgelerinde İşçi-Demokrasi Hareketi ve TİP* (TÜSTAV Yayınları, 2003), *TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları* (TÜSTAV Yayınları, 2004), *1929 TKP Davası* (TÜSTAV Yayınları, 2005), *Milli Azadlık Savaşı Anıları* (TÜSTAV Yayınları, 2006), *Nail Çakırhan Anılar* (Sarı Defter, 2008), *Bilal Şen Anılar* (Sarı Defter, 2008), *Zeki Baştımar* (2. Baskı, Sosyal Tarih Yayınları, 2018), *Dr. Şefik Hüsnü Deymer* (Sosyal Tarih Yayınları, 2010), *TKP 1965 Tartışmaları Muhalefet Mektupları* (Sosyal Tarih Yayınları, 2011), *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)* (Mete Tunçay ile, İletişim Yayınları, 2016), *Beynelmilel İşçiler İttihadi* (Mete Tunçay ile, İletişim Yayınları, 2016), *Türkiye Komünist Partisi'nin Kuruluşu, 1919-1925* (Mete Tunçay ile, Yordam Kitap, 2020), *TKP MK Genel Sekreteri İsmail Bilen Belgelerle Yaşam Öyküsü* (Sosyal Tarih Yayınları, 2020).

Yayımlanmış çevirilerinden bazıları: *Emperyalizm* (Altuğ Yaral ve Uğurhan Berkok ile birlikte, 1. Baskı Konuk Yayınları, 1979, 2. Baskı Sosyalist Yayınlar, 1995), *Büyük Kargaşa* (Alan Yayıncılık, 1993), *Sultan Galiyev* (T. Ahmet Şensılav ile birlikte, Sosyalist Yayınlar, 1995), *Komünist Enternasyonal (1919-1943)* (Yordam Kitap, 2016), *Bilinmeyen Devrim* (Ayrıntı Yayınları, 2017), *Komintern'in Seyyar Militanları* (Yordam Kitap, 2018), *İkinci Enternasyonal 1889-1923* (Yordam Kitap, 2020).

Erol Ülker

İşık Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi. 1999 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. 2003 yılında Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden, 2004 yılında Merkezi Avrupa Üniversitesi Milliyetçilik Çalışmaları Bölümü'nden yüksek lisans dereceleri aldı. 2013 yılında Şikago Üniversitesi Tarih Bölümü'nde doktora eğitimini tamamladı. Doktora çalışmalarını sürdürürken Ocak-Haziran 2010'da Paris'te École des Hautes Études en Sciences Sociales'de (EHESS) değişim öğrencisi olarak bulundu. 2015-2016'da Berlin merkezli Transregionale Studien – Europe in the Middle East – The Middle East in Europe (EUME) isimli program çerçevesinde bursiyer olarak doktora sonrası araştırmalarını sürdürdü. *Nations and Nationalism*, *European Journal of Turkish Studies*, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, *Nationalities Papers*, *Toplumsal Tarih*, *Kebikeç*, *Alternatif Politika* gibi dergilerde makaleleri yayımlandı. Başlıca akademik ilgi alanları arasında Osmanlı-Türkiye siyasi ve sosyal tarihi, milliyetçilik, sosyal hareketler, sosyalist ve komünist akımlar ve emek tarihi yer almaktadır. Yayımlanmış kitapları: *Mütareke'nin İlk Yıllarında İstanbul'da Direniş ve Sol, 1918-1920* (Sosyal Tarih Yayınları, 2020), *Türkiye'nin Yakın Tarihinde Emek, Toplum ve Siyaset: 1980-2002* (Tayfun Mertan ile derleme, Sosyal Tarih Yayınları, 2021). Türkiye Sosyal Tarih Araştırmaları Vakfı (TÜSTAV) Yönetim Kurulu üyesi olan Erol Ülker aynı zamanda "1914-1918-online: International Encyclopedia of the First World War" isimli çevrimiçi ansiklopediye editör olarak katkıda bulunmaktadır.

Erden Akbulut ile Erol Ülker'in ortak çalışmaları: *100 Yılın Ötesinde Ekim Devrimi ve Türkiye* (Sosyal Tarih Yayınları, 2020), *Haftı TKP ve THİF Genel Sekreteri Salih Hacıoğlu Belgelerle Yaşamöyküsü* (Sosyal Tarih Yayınları, 2020).

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NİN BOLŞEVİKLEŞMESİ, 1925-1928

Erden Akbulut - Erol Ülker

Yordam Kitap: 401 • Türkiye Komünist Partisi'nin Bolşevikleşmesi, 1925-1928
Erden Akbulut-Erol Ülker • ISBN 978-605-172-500-0
Düzeltilme: Didem Gerçek • *Kapak ve İç Tasarım:* Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım:* Ekim 2021
© Erden Akbulut-Erol Ülker, 2021 © Yordam Kitap, 2021

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Çağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NİN
BOLŞEVİKLEŞMESİ, 1925-1928

İÇİNDEKİLER

SUNU	11
GİRİŞ	
TKP'NİN 1925-1928 DÖNEMİNE GENEL BİR BAKIŞ	13
ÖN OKUMA PARÇALARI	37
5. KONGRE'DEN 6. KONGRE'YE KOMİNTERN'İN FAALİYETİ	39
PARTİNİN DURUMU	48
KISA PARTİ TARİHİ (1925-1928)	56
PARTİDEKİ GELİŞMELER (1927-1928)	62
BÖLÜM 1	
TAKRİR-İ SÜKÛN'DAN VİYANA KONFERANSI'NA (MART 1925-MAYIS 1926)	83
TAKRİR-i SÜKÛN, TUTUKLAMALAR VE YARGILAMA	85
TKP'NİN TOPARLANMA ÇABALARI	104
YENİ FAALİYET PROGRAMI HAZIRLIKLARI	180
DOĞU SEKSİYONU KARARI VE GENİŞLETİLMİŞ KEYK TOPLANTISI	193
1926 YILI VE VİYANA KONFERANSI HAZIRLIKLARI	227
KOMÜNİST GENÇLİK (TKGB) FAALİYETLERİ	249
KUTV (DOĞU EMEKÇİLERİ KOMÜNİST ÜNİVERSİTESİ)	259
İŞÇİ TEŞKİLATLARI: AMELE TEALİ VE TÛTÛN AMELELERİ	267
BÖLÜM 2	
VİYANA KONFERANSI (MAYIS 1926)	277
VİYANA KONFERANSI OTURUMLARI	279
FAALİYET PROGRAMI VE KEMALİZM	282
NEŞRİYAT MESELESİ	293
GENÇLİK MESELESİ	298
UMUMİ TEŞKİLAT RAPORU	301
VİLÂYET RAPORLARI	305
KARARLAR	313
KAPANIŞ	323

BÖLÜM 3

VİYANA KONFERANSI'NDAN 1927 TEVKİFATINA

(MAYIS 1926-EKİM 1927)	327
YENİ MERKEZ KOMİTESİ'NİN İLK ÇALIŞMALARI	329
HARİCİ BÜRO'NUN İLK TOPLANTILARI	334
MERKEZ KOMİTESİ'NİN HAPİSHANEDEKİ YOLDAŞLARLA DAYANIŞMA ÇABALARI	340
VİLÂYET KOMİTELERİ VE HÜSEYİN SAİT SORUNU	353
RUM YOLDAŞLARIN DOĞU SEKRETERLİĞİ'NE BAŞVURUSU	358
MERKEZ KOMİTESİ'NİN TEŞKİLÂTLANMA ÇALIŞMALARI VE HARİCİ BÜRO'YLA İLK ÇELİŞKİLER	360
İZMİR İL KOMİTESİ'NİN İLK RAPORLARI	366
DR. ŞEFİK HÜSNÜ'NÜN SİYASİ ANALİZLERİ	369
MERKEZ KOMİTESİ'NİN FİİLEN DAĞILMASI VE HÜKÜMLÜLERİN SERBEST KALMASI	376
MERKEZ KOMİTESİ'NİN REORGANİZASYONU VE HARİCİ BÜRO'DAN GELEN MEKTUP	380
MERKEZ KOMİTESİ İLE HARİCİ BÜRO'NUN TARTIŞMASININ KESKİNLEŞMESİ	406
YAKIN DOĞU SEKRETERLİĞİ'YLE İLİŞKİLER	412
TKP'DE MUHALEFET VE MERKEZ KOMİTESİ-HARİCİ BÜRO ÇATIŞMASINA DOĞRU	434
KOMİTERN TEMSİLCİSİ (KİTAYGORODSKİ) İSTANBUL'DA	448
CİBALİ Tütüncüler Grevi	454
ŞEVKET SÜREYYA'DAN NÂZİM HİKMET'E MEKTUPLAR	459
1 MAYIS 1927	468
KEYK 8. PLENUMU	470
MERKEZ KOMİTESİ'NİN HARİCİ BÜRO'YA KARŞI TUTUM ALMASI	477
HARİCİ BÜRO'NUN MERKEZ KOMİTESİ'Nİ DAĞITMA KARARI VE ATILAN ADIMLAR	483
KOMİTERN TEMSİLCİSİ'NİN HAZIRLIKLARI	496
İSMAİL'İN VE AZİZ'İN GÖZÜNDEN TARTIŞMALAR	500
ADANA DEMİRYOLU GREVİ	503
DR. ŞEFİK HÜSNÜ İSTANBUL'DA	507
1927 SEÇİMLERİ	535
TÜRKİYE'YE DÖNÜŞLER	541

BÖLÜM 4

1927 TEVKİFATI VE 1928 TKP DAVASI (EKİM 1927-OCAK 1928)	547
TEVKİFATIN BAŞLANGICI VE GELİŞİMİ	549
KOMİTERN'İN TEPKİSİ	553
YARGILAMA	556

BÖLÜM 5

1927 TEVKİFATINDAN KOMİTERN 6. KONGRESİ'NE (EKİM 1927-TEMMUZ 1928)	573
MUVAKKAT MERKEZ KOMİTESİ'NİN (MMK) OLUŞUMU	575
TÜRKİYE'DEN MMK KÂTİBİ İSMAİL'İN RAPORLARI	590
DR. ŞEFİK HÜSNÜ'NÜN MEKTUP VE TEZLERİ	595
TKP'DE ULUSAL AZINLIKLAR SORUNU	615
1 MAYIS 1928 TEVKİFATI	634
KUTV'DE TKP GRUBU TOPLANTILARI	648
KOMİTERN 6. KONGRESİ VE TKP	659

EKLER	671
EK-1: TKP'DE SOL MUHALEFET VE KUTV	673
EK-2: MESRURE'NİN MEKTUBU	687
EK-3: <i>BOLŞEVİK</i> DERGİSİNDEN VE <i>ORAK-ÇEKİÇ</i> GAZETESİNDEN FAHRİ'NİN ALINTI VE NOTLARI	692
EK-4: <i>BOLŞEVİK</i> VE 1 MAYIS MECMUA VE BROŞÜRLERİ HAKKINDA	698
EK-5: 5. KONGRE'DEN 6. KONGRE'YE KOMİTERN	701
EK-6: 5. KONGRE'DEN 6. KONGRE'YE KOMİTERN'İN ÖRGÜTSEL YAPI DEĞİŞİKLİKLERİ VE DOĞU SEKRETERLİĞİ	726
KRONOLOJİ	731

SUNU

Türkiye Komünist Partisi'nin Bolşevikleşmesi, Komintern 5. Kongre kararları doğrultusunda esas itibarıyla 1925-1928 arasında, Takrir-i Sükûn Kanunu ertesinde TKP'nin uğradığı ağır tevkifat sonrasının ağır koşullarında yaşanmıştır. Dünya komünist hareketinin bütününe kapsayan bu süreçle ilgili ilk Ön Okuma Parçası olarak Komintern'in 5. Kongre'den 6. Kongre'ye kadar uzanan faaliyetine ilişkin raporun oldukça kapsamlı bir çevirisini sunacağız.

Geçtiğimiz yıl Yordam Kitap'ta yayınlanan *Türkiye Komünist Partisi'nin Kuruluşu, 1919-1925* çalışmamızın ardından, ele aldığımız bu dönemle ilgili olarak bu ciltte TÛSTAV Yayınları'ndan daha önce çıkmış belge derlemelerini tümüyle iktibas etmek yerine, gerekli alıntılar yapıp belgelerin tümünün yer aldığı yayınlara işaret edeceğiz.

TKP'nin kuruluş sürecinin başlangıcı olarak kabul edilen 1920'nin 100. yılı çerçevesinde başlattığımız Komintern dönemi TKP tarihi çalışmamızı, Mete hocamın yerine bundan böyle Erol Ülker'le sürdüreceğiz. Ciddi bir engelle karşılaşmazsak, önümüzdeki yıl çalışmamızın 3. cildinde "Türkiye Komünist Partisi'nin Bölünmesi, 1928-1935" dönemini, 2023 için öngördüğümüz 4. ciltte ise, "Türkiye Komünist Partisi'nin Dağılması, 1935-1943" dönemini ele alacağız. Yanı sıra, 1919-1943 arası dönemde bu mücadeleye emek vermiş ilk kuşak komünistlerin Komintern'deki şahsi dosyalarında var olan ve bizim ulaşabildiğimiz özgeçmişlerini bir biyografik sözlük halinde sunmayı hedefliyoruz.

Bu kitapta da RGASPI'deki belgelerin bulunması ve TÛSTAV'a kazandırılması çalışmaları konusunda Bilal Şen ve Atilla Balcıoğlu'na; Eski Türkçe belgelerin transliterasyonu konusunda Yücel Demirel, Banu İşlet, Meral Bayülgen, Emel Seyhan Atasoy, Cemile Moraloğlu Kesim ve Sinan Dervişoğlu'na; Rusça belgelerin çevirisi konusunda Rüstem Aziz ve Serdar Arıkan'a; Bulgarca ve Almanca belgelerin çevirisi konusunda Rüstem Aziz'e; tüm metni okuyarak düzeltme ve önerilerde bulunan Mustafa Yaşacan, Mehmet Başkurt ve Ahmet Kuyaş'a teşekkür ediyoruz.

Eylül 2021

Erden Akbulut

GİRİŞ

TKP'NİN 1925-1928 DÖNEMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) kuruluş süreci Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle başlar ve 1925 yılının Şubat ayında Akaretler'de toplanan kongrede tamamlanır. İstanbul Komünist Grubu/Aydınlık çevresinin yanı sıra Mustafa Suphi liderliğinde Rusya'da ortaya çıkan ve daha sonra Bakü merkezli olarak faaliyet gösteren Türkiye Komünist Fırkası, onun Millî Mücadele döneminde İstanbul ve Anadolu'da faaliyet gösteren üyeleri TKP'nin kuruluş sürecinde yer alan önemli unsurlardır. 1925 Akaretler toplantısına katılanlar arasında, İstanbul merkezli ve Rum ağırlıklı bir örgütlenme olan Beynelmile İşçiler İttihadı'nın (Bİİ) yanı sıra yine Millî Mücadele sırasında özellikle Ankara-Eskişehir hattında etkili olan ve Mustafa Suphi'nin partisiyle de bağlantılı olan Hafî Komünist Fırka/Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (THİF) çevresinden de unsurlar yer almıştır. 1922 sonlarında Komintern 4. Kongresi kararına uygun olarak kurulan Teşkilat Bürosu'nun görevi tüm bu unsurları TKP olarak isimlendirilecek birleşik bir Komünist Partisi çatısı altında bir araya getirmektir ki Akaretler toplantısı bunun sonucudur. Teşkilat Bürosu'nun iletişim halinde olduğu, "İstanbul'da bulunan Ermeni sosyal-demokratlarının sol cenahından müteşekkil bir grup vardı ki bu grup" hakkında yeterince bilgi sahibi değiliz.

TKP'nin kuruluş süreci Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde ortaya çıkan çelişkileri ve sancuları barındırmaktadır. 1922 yılında Anadolu'da sona eren savaş on binlerce Ortodoks Rum'un Yunanistan'a kaçmak zorunda kalmasına sebep olur. Anadolu'da yaşanan gelişmeler çok geçmeden Millî Mücadele sırasında İşgal Güçleri'nin kontrolünde olan Osmanlı başkentine de yansır. 1922 yılının Eylül ve Ekim aylarından itibaren binlerce Rum ve Ermeni Ankara hükümetinin kontrolüne geçmekte olan şehri terk eder. İstanbul'dan ayrılanlar arasında emek mücadelelerinin ve sol hareketlerin tabanını oluşturan Rum ve Ermeni işçiler de yer almaktadır. Bİİ bu süreçte üyelerinin ve lider kadrolarının birçoğunu kaybeder ve giderek yeni oluşan TKP içinde bir bileşen olarak yer alır. Millî Mücadele sonrasında ortaya çıkan fiilî durum 1923 Nüfus Mübadelesiyle resmîyet kazanırken, Türkiye komünizminin ağırlıklı olarak Müslüman unsur arasında örgütlenen bir hareket olma özelliği perçinlenmek-

tedir. Milli Mücadele'nin sonlarından Cumhuriyet'in ilk yıllarına uzanan dönemde Anadolu'nun ve İstanbul'un "Türkleşme" süreci aynı zamanda emek gücünün gayrimüslim işçilerden arındırılması sürecidir ki bu politika sadece hükümet değil, işçiler arasında ortaya çıkan şovenist eğilimler tarafından da fabrikalarda, işyerlerinde yürürlüğe konmaktadır.

Akaretler Kongresi tam da Türkiye'de bir Kürt isyanının, Şeyh Sait Ayaklanması'nın patlak vermesiyle "ulusal mesele"nin daha da çetrefil ve acil bir mesele haline geldiği günlerde toplanmıştır. TKP, ayaklanmayla birlikte ortaya çıkan ağır siyasal atmosferde hükümetin Mart ayında yürürlüğe koyduğu Takrir-i Sükûn kanunlarının etkisinden kaçamaz. Sürecin TKP üzerindeki ilk etkisi Parti yayın organları olan *Aydınlık* dergisi ve *Orak-Çekiç* gazetesinin kapatılmasıdır. Bundan sonra TKP yayın faaliyetini Bursa merkezli *Yoldaş* gazetesi üzerinden yürütmeye çalıştıysa da hükümetin komünistlere karşı tutumu giderek sertleşir. Nisan ayında Türkiye Komünist Gençler Birliği (TKGB) üyesi 11 Askerî Tıbbiye öğrencisi tutuklanır. Mart 1925'te başlayan Takrir-i Sükûn dönemi TKP üzerinde ciddi bir tazyik yaratır. Öyle ki kimi TKP raporlarında Kemalizmin Takrir-i Sükûn Kanunu'na kadar geçen yılları "liberal dönem", sonrası ise "terörcü diktatörlük" olarak nitelendirilmektedir.

Siyasal olarak bu derece sert bir dönemde TKP kadrolarının etkin olduğu Amele Teali Cemiyeti'nin (ATC) 1 Mayıs gösterisi düzenleyebilmek için yaptığı başvuru reddedilir. Bu durum karşısında valiliğin de onayıyla ATC'nin Bâb-ı Âli'deki merkezinde bir "resm-i kabul" planlanır. ATC lokali kızıl bayrak ve pankartlarla süslenir. *Cumhuriyet* gazetesi şöyle aktarır: "Kıpkırmızı renkli perde ve bayraklarda beyaz zemin üzerine siyah bir örs ve iki çekiç resmi bulunuyordu. İçtima odası kırmızı renkli bezler üzerine siyah renkli yazılmış levhalarla süslenmişti. Bu levhalardan bazıları bervech-i âti yazıları ihtiva etmekte idi. 'Türk amelesi irticaa karşı amansız bir mücadele açmalıdır', 'Burjuvanın zulmünü protesto ediyoruz', 'Bütün dünya işçileri birleşiniz', '8 saat iş 8 saat istirahat 8 saat uyku'. Özellikle irtica karşıtı pankart dikkat çekmektedir. Bununla açık bir şekilde hükümetin Şeyh Sait Ayaklanması karşısındaki politikaları desteklenmektedir. Fakat TKP'nin genel yönelimiyle uyumlu olan bu tavır hükümeti komünistlere karşı sert önlemler almaktan alıkoymayacaktır.

İstanbul işçileri kapalı salon toplantısı dahi olsa 1 Mayıs kutlamasına büyük ilgi göstermiştir. "Cemiyetin muhtelif şubelerine mensup birçok şirket ameleleri sabah saat ondan itibaren Amele Teali Cemiyeti'ne gelmeye başlamışlar ve kırmızı renkte tefriş edilen içtima odasında toplanmışlardı." "Saat on bir buçukta cemiyet binası göğüslerinde kırmızı kurdeleler bulunan amele ile dolmuştu." TKP liderlerinden Dr. Şefik Hüsnü Aralık 1925'te yazdığı bir raporda ATC merkezinde toplanan (ve sokağa da taşıdığı anlaşılan) işçilerin sayısının 2.000'i bulunduğunu belirtir. Bir noktada polis müdahale ederek pankartları indirmek istediğinde işçilerin şiddetli protestosuyla karşılaşır. *Cumhuriyet* ga-

zetesinin haberine göre, “Bir Mayıs bayramı dolayısıyla dün birçok şirketler amelesi de çalışmamış ve bu meyanda Tramvay Şirketi amelesinin nısfından ziyadesi işbaşına gelmemiştir.” ATC başkanı Abdi Recep, “Yaşasın Cumhuriyet” sözleriyle bitirdiği bir konuşma yapmış, onu başka konuşmacılar takip etmiştir. Ayrıca 1 Mayıs öncesinde Aydınlik Kütüphanesinin ATC adına bastığı “*Mayıs 1 Nedir?*” başlıklı bir broşür yaygın bir şekilde dağıtılmıştır.

Canlı ve kalabalık geçen 1 Mayıs'ın yarattığı olumlu hava komünistlere karşı başlatılan bir tutuklama dalgasıyla hızlıca dağılır. Parti sekreteri Dr. Şefik Hüsnü'nün 5 Mayıs'ta Berlin'e geçmek üzere İstanbul'dan hareket etmesinden iki gün sonra hükümet *Mayıs 1 Nedir?* risalesi hakkında soruşturma başlatır ve birkaç gün içinde ATC sekreteri Abdi Recep Bey'in yanı sıra birçok komünist tutuklanır. Yaklaşık bir ay sonra İstiklâl Mahkemesi'nin direktifiyle tutuklamalar *Orak-Çekiç* ve *Yoldaş* gazetesi yazarlarını da kapsayacak şekilde genişletilir. Mayıs ve Haziran aylarında gerçekleştirilen tutuklamaların özellikle TKGB üyelerini hedef aldığı göze çarpmaktadır. Bu dönemde toplam 23 Komsomol üyesinin tutuklandığı rapor edilmiştir.

Hükümet Takrir-i Sükûn'un yürürlüğe konduğu 1925 yılı içinde özellikle 1 Mayıs kutlamalarından sonra komünist harekete oldukça sert bir darbe indirir. Müdahalenin ciddiyeti, yargılamaların sona ermesiyle daha da belirgin hale gelir. Tutukluların yargılama sürecini hafif cezalarla atlatacağına dair beklentiler tamamen boşa çıkar. Ağustos 1925'te, Ankara'da İstiklâl Mahkemesi tarafından yargılanan komünistler yüksek hapis cezalarına çarptırılır: İbrahim Hilmi, Şevki, Elektrikçi Nuri, Samih, Nuri Haydar, Sadrettin Celâl (7'şer yıl); Abdi Recep, Eczacı Vasif, Süleyman Neşati, Şevket Süreyya, Dr. Tğm. Mümtaz, Hikmet [Kıvılcımlı] (10'ar yıl). Bu esnada yurtdışında olan Dr. Şefik Hüsnü'yle birlikte Ali Cevdet, Nâzım Hikmet ve Hasan Âli [Ediz] gıyaplarında 15'er yıl kürek cezasına mahkûm edilir. 1925 yılında gerçekleşen tutuklamalar ve verilen hükümler TKP kadroları arasında dikkate değer bir panik havası yaratır ve Parti'ye sempati besleyen kesimlerin uzaklaşmasına neden olur.

Türkiye'de bu gelişmeler yaşanırken Komintern çatısı altında TKP'ye ilişkin bir tartışma yürümektedir. Bu esnada ortaya çıkan görüşler büyük oranda Komintern'in Temmuz 1924 tarihli 5. Kongresi'nde benimsenen ve tüm komünist partilerine önerilen Bolşevikleşme yöneliminin bir yansımasıdır. Bolşevikleşme, özetle, komünist partilerinin işyeri/işletme hücreleri temelinde örgütlenmesi gereğini, siyasal bir yönelim olarak antiemperyalizmi ve devrimci strateji açısından köylülüğü kazanmanın komünist partileri açısından önemini vurgulamaktadır. Bu minvalde Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi (KEYK) Doğu Seksiyonu'na bağlı olarak çalışan Teşkilat Bürosu, 1925 yılı içinde TKP'nin önündeki örgütsel vazifeleri tartışmak amacıyla, yetkili TKP üyelerinin de katıldığı bir komisyon kurar. Çalışmalara Haziran ayında Moskova'ya geçen TKBG sekreteri Hasan Ali'nin [Ediz] yanı sıra, büyük olasılıkla Temmuz

ayında kısa süreliğine Moskova'dan Berlin'e geçen ve daha sonra Berlin'e geri dönen Dr. Şefik Hüsnü de katılmış olmalıdır. Komisyonun oybirliği ile onayladığı bir dizi karar, daha sonra KEYK Doğu Seksiyonu tarafından TKP'ye verilen talimatların temelini oluşturacaktır.

Söz konusu kararlar bir bütün olarak TKP'nin örgütlenme stratejisini ve pratiklerini ilgilendirmektedir. Komisyon tarafından hazırlanan rapor, TKP'nin bir kitle partisi haline gelmekte yetersiz kaldığı gözlemiyle başlar. Bolşevikleşme perspektifinin bir yansıması olarak köylülük ve köylülerle ilişkiler meselesi belirgin bir şekilde ön plana çıkmaktadır. Fransızca örneği 17 Temmuz olarak tarihlenen raporun ilk maddesinde TKP'nin kitleleşmesinin, işçi ve köylü yığınlarla bağlantıya geçmesinin öneminden bahsedilmekte, bunun "en geniş işçi ve köylü katmanlarına dayanan güçlü parti teşkilatları olmadan" başarılamayacağı vurgulanmaktadır. TKP'nin Komintern kongrelerinde ve KEYK plenumlarında ortaya konan bu direktifleri uygulayabilmek için yasal ve yeraltı örgütlenme biçimlerini eş zamanlı olarak hayata geçirmesi gerekmektedir. Legal aparat darbe aldığı anda, örneğin sendikal harekette örgütlenecek yasal ve yarı-yasal çalışmalar sekteye uğradığında, bu durum illegal örgütün kadrolarını ve faaliyetlerini etkilememelidir. TKP Türkiye'de zor koşullar altında çalışma yürütmek mecburiyetindedir ve polis rejimi koşulları daha da ağırlaştırmaktadır. Yine de yasal ve yarı-yasal faaliyet olanakları henüz tükenmemiştir. Parti kitlelerle bağ kurabilmek için bu tür olanakları elden geldiğince kullanılmalıdır. Aynı sebeple işçilere Parti üyeliği için uygulanan bir yıllık stajdan vazgeçilmelidir, çünkü bu uygulama ajan sızmalarına engel olmadığı gibi Parti'ye faydalı olabilecek işçileri caydırmaktadır. İstanbul'da, bu mümkün değilse taşrada, Parti'ye ait bir merkezi yayın organı düzenli olarak çıkarılmalıdır. Eğer böyle bir yayın koşullar gereği yasal olarak çıkartılamıyorsa illegal yayın çıkarma olanakları değerlendirilmeli, Yerel Parti Komiteleri bu tip yayınlar konusunda teşvik edilmelidir.

Teşkilat Bürosu'nun aldığı kararlar, KEYK Doğu Seksiyonu tarafından TKP'ye iletilen direktiflere yansımıştır. Dr. Şefik Hüsnü, Temmuz ayında Vedat Nedim'e [Tör] gönderdiği bir talimatla Türkiye'de yeni bir merkezin kurulmasını ister. Bu direktif aynı ay içinde Doğu Seksiyonu'nun yine Vedat Nedim'e gönderdiği beş maddelik talimatta tekrarlanır. Daha önce, Mayıs ayında gerçekleşen tutuklamaların ardından Vedat Nedim liderliğinde bir merkezi büro oluşumuna gidilmek istenmiş, ancak bu girişim söz konusu büroda çalışması öngörülen Neşati [Üster] tutuklanınca akamete uğramıştır. Temmuz ayında Vedat Nedim'e verilen talimatlar, geçici bir icra komitesi oluşturulması yönündedir. O sırada Berlin'de yerleşik olan Dr. Şefik Hüsnü TKP'nin yönetiminden sorumlu olsa da, ülke içindeki geçici icra komitesinde Parti sekreterliğini Vedat Nedim yapacak, komitenin üyeleri [Edirneli] Faik, [Hemşinli] Mahmut, Nuri [Reşit Akif] (ilkokul öğretmeni) ve Ragıp'tan [Dr. Fikret] oluşacaktır.

İstanbul'da oluşacak komite Dr. Şefik Hüsnü'nün talimatlarına uymakla yükümlüdür. TKP'nin bu dönemdeki en önemli görevleri merkez ve taşra arasındaki bağlantıyı pekiştirmek, yazılı propaganda faaliyetlerini ve Parti basınını canlandırmak, sendikalarla bağlantıları yeniden kurmak, gençlik kadrolarını yeniden oluşturmak ve Aydınlık kütüphanesini tekrar faaliyete geçirmek olarak tanımlanmıştır.

KEYK Doğu Seksiyonu'nun TKP'nin faaliyetlerine yönelik müdahale ve eleştirileri Temmuz ayında Vedat Nedim'e verilen talimatlardan sonra da devam etmiştir. Doğu Seksiyonu tarafından TKP MK'ye hitaben yazılan 19 Ağustos 1925 tarihli bir notta, TKP liderliğinin, yani icra komitesinin, tutuklamalar ve yargılamalar konusundaki tavrı eleştirilmekte, mahkûmiyetler karşısındaki ajitasyon ve propagandanın yetersiz bulunduğu açık bir şekilde ifade edilmektedir. İstiklâl Mahkemesi'nin TKP üyelerine yönelik mahkûmiyet kararlarını açıklamasının ardından aynı yazışmaya, biri "Türkiye'nin Kurtuluşu İçin Savaş Gazisi Bir Grup Türk İşçisi ve Köylüsü" ismi altında imzalanan iki bildiri ilave edilmiştir. Bu bildirimler, ülkenin işçi, köylü ve aydınlarını Kemalist partinin sağ kanadından gelen saldırılara karşı komünistlere sahip çıkmaya, tutuklananların beraatini talep etmeye ve TKP saflarında örgütlenmeye davet etmektedir. Kemalist partinin sağ kanadına yapılan bu atıf, Komintern'in 5. Kongresi'nde yapılan antiemperyalizm vurgusunun belirgin bir ifadesidir. TKP üyelerine verilen cezalar belirli bir sağ eğilime atfedilirken, Türkiye işçileri ve köylüleri "Kemalist hükümeti monarşistlere ve emperyalistlere karşı Bağımsız ve Demokratik Türkiye Cumhuriyeti'ni pekiştirmek için mücadelesinde desteklemeye" çağrılmaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi TKP kuruluş sürecini tamamladıktan çok kısa süre sonra ciddi bir darbe almış, elimizdeki raporlara göre bu gelişme, Parti kadroları ve sempatanları arasında bir panik havası yaratmıştır. Buna rağmen TKP'nin bu dönemde bütünüyle dağıldığı söylenemez. Aksine, geride kalan kadrolar belirgin bir toparlanma çabası içindedir ki, KEYK'nin de teşviikiyle geçici bir icra komitesi kurulması bunun bir parçası olarak görülebilir. Bu süreci sekteye uğratan önemli bir gelişme Eylül ayında yaşanır. Partinin taşra örgütlenmesi Mayıs-Haziran aylarında gerçekleşen tevkifatlardan etkilenmemiş olsa da merkez ve taşra örgütleri arasındaki bağlantı özellikle Eylül 1925'ten sonra kopma noktasına gelir. Bunun en önemli sebebi taşra ile yazışmalardan sorumlu olan geçici icra komitesi üyesi Ragıp'ın ve Nuri'nin büyük bir tedbirsizlik yaparak posta kutusu kiralaması ve İzmir'de tutuklanan bir Parti üyesinin bu konuda polise bilgi vermesidir. Neticede Ragıp ve Nuri İstanbul'da tutuklanmış ve Parti'nin taşra örgütlenmeleri büyük ölçüde deşifre olmuştur. Yine de toparlanma çabaları sürmektedir. Edirneli Faik'in Ekim 1925'te kaleme alarak Dr. Şefik Hüsnü'ye gönderdiği rapor, Parti'nin İstanbul, Ankara, İzmir ve Samsun'da halen dikkate değer işçi bağlarına sahip olduğuna

işaret etmektedir. Aynı dönemde TKGB de yeni üyeler kazanma ve örgütlenme çabası içindedir.

Ancak TKP, bu çalışmanın konusunu oluşturan 1925-1928 döneminde dik-kate değer bir şekilde iç tartışmalar ve fikir ayrılıklarına sahne olmuştur. Söz konusu ayrışmaların bir boyutu, Komintern'in Bolşevikleşme yöneliminin yansımaları olarak TKP için önerdiği örgütlenme stratejisi ve buna Parti içinden yükselen itirazdır. KEYK Doğu Seksiyonu TKP'nin yasal zeminde örgütlenme çabalarını teşvik ederken, İcra Komitesi sekreteri Vedat Nedim, Takrir-i Sükûn tedbirlerinin yürürlükte olduğu bir dönemde doğru örgütlenme stratejisinin yeraltına çekilmek olduğunu savunmaktadır. Vedat Nedim bu konudaki görüşlerini Ekim 1925'te kaleme aldığı mektup ve raporlarında çok net bir şekilde ifade etmektedir. Ona göre eğer TKP bir kitle partisi olamadıysa, bunun sebebi Parti militanlarında değil Türkiye'nin objektif koşullarında aranmalıdır. Yoksa Parti üyeleri tüm olumsuz koşullara ve baskılara rağmen büyük bir gayret ve enerjile çalışmaktadır. TKP'nin daha hızlı büyümesi için aday/stajyer üye uygulamasından vazgeçmek, mevcut kadroları tehlikeye atmak anlamına gelecektir. Açık bir Parti yayını da mümkün görünmemektedir. Böyle bir yayın ya CHP dalkavukluğu yapmak zorunda kalacak ya da birkaç kadronun daha kurban edildiği bir süreçte susturulacaktır. Vedat Nedim'e göre TKP örgütlenme faaliyetleri açısından bir "iğne ile kuyu kazma" ve tohum ekme döneminden geçmektedir. Komintern'in kitlesel bir partiye ancak gelecekte ulaşabileceğini görerak TKP için bu anlayış çerçevesinde talimatlar düşünmesi gerekmektedir.

Vedat Nedim'in savunduğu görüşlerin kısmen de olsa 1925 yılı bitmeden kabul göreceğini belirtmek gerekir. Dr. Şefik Hüsnü, KEYK Genişletilmiş Plenumu arifesinde Doğu Seksiyonu için yazdığı uzunca bir raporda ülke içindeki olumsuz koşulların altını çizmektedir. Hükümet tarafından uygulanan tedbirlerin sadece monarşistleri ve feodalleri değil, Kemalizm bayrağı altında saf tutmaya tereddüt gösteren herkesi her türlü eylem aracından ve ifade özgürlüğünden yoksun bıraktığını, genel olarak işçi sınıfı teşkilatçıları, özel olarak komünistlerin teröre tabi tutulduğunu vurgulamaktadır. Bu koşullar karşısında, Dr. Şefik Hüsnü daha önce Nâzım Hikmet'in önerdiği ve kendisinin benimsemediği bir örgütlenme modeli öne sürmektedir: TKP'nin siyasi yönetimi yurtdışında olmalı, ülke içinde siyasi yönetimin direktifleri doğrultusunda Parti teşkilatlarının faaliyetini yönetecek bir merkezî idare cihazı bırakılmalıdır. Dr. Şefik Hüsnü, faaliyetin ağırlık merkezinin sendikal işçi birliklerine kayması gerektiği bu koşullar altında, Türkiye'de yasal bir siyasal yayın organı çıkarmanın mümkün olmadığını kabul eder. Bunun yerine yurtdışında bir Parti merkez organı yayınlanmalı, ülke içindeki yayın faaliyeti "Marksist broşür, devrimci roman ve hikâye, tiyatro oyunu, vb..." ile sınırlandırılmalıdır. Doğu Seksiyonu'nun TKP hakkında Aralık 1925'te aldığı kararlar, Dr. Şefik Hüsnü'nün raporunda öne çıkan örgütlenme şeması ve yurtdışındaki siyasi

merkezin çıkaracağı bir yayın önerisiyle uyumludur. Dolayısıyla Aralık 1925'te alınan bu kararlarla, bir anlamda, Temmuz 1925'te TKP'ye gönderilen ve Vedat Nedim'in itiraz ettiği direktiflerden geri adım atılmış olduğu söylenebilir.

Yine de yukarıda vurgulananlar Dr. Şefik Hüsnü ve Vedat Nedim'in ortak noktada bulunduğu anlamına gelmiyor. Dr. Şefik Hüsnü genel bir yaklaşım olarak ve ısrarla TKP'nin ismini yaygınlaştırmaya yardım edebilecek tüm fırsatların kullanılmasını gerektiğini düşünmektedir. Yine 1925 yılı sonlarında Dr. Şefik Hüsnü tarafından kaleme alınan şu cümleler âdeta Vedat Nedim ve onun temsil ettiği çizginin eleştirisi mahiyetindedir:

Teşkilat platformumuzda birkaç noktayı yerine oturtmak ve yeni kayıplara uğrama riski nedeniyle duraksamaksızın –hâlihazırdaki koşullarda bile– Parti'nin adını yaygınlaştıracak eylemlere her fırsat doğduğunda girişme gerekliliği üzerinde ısrar etmek zorundayız. “Güçleri idare etmek ... militanlarımızın üzerine titremek” ülkede çalışan yoldaşlarımızda bir tür sabit fikir haline geldiğini müşahede ediyoruz. Geçtiğimiz yıl aldığımız ve Partimizin yöneticilerini savaş alanının dışına koyan büyük darbeler, bu kabul edilemez eğilimi açıklıyor. Burada söz konusu olan, var gücümüzle mücadele etmemiz gereken bir tehlikedir. Bu olayda, burjuva terörünün yarattığı korkunun gizlenmiş bir tezahürünü görüyoruz.

Bu satırlar Dr. Şefik Hüsnü'nün Vedat Nedim'den farklılığını açık bir şekilde gösteriyor. Dr. Şefik Hüsnü ülke içinde yaşananların yarattığı zorlukları ve buna karşı tedbirli davranmak gerektiğini kabul ettiği halde, temel olarak TKP'nin kitleleşmesi için açık faaliyet yürütmesi gerektiğini vurgulamaya devam ediyor. Bu tutum Dr. Şefik Hüsnü'nün yasal yayın konusundaki görüşlerinde daha da belirgin hale gelmektedir. Dr. Şefik Hüsnü, başta Vedat Nedim olmak üzere yasal yayına itiraz eden “işçi militanı Faik” ve gençlik temsilcisi Sedat'ın görüşlerini özetledikten sonra kendi pozisyonunu şöyle ortaya koyuyor:

Görüldüğü gibi hepsi Türkiye'de bir legal basın fikrini bertaraf etmek konusunda hemfikirler. Kısmen hakları var. Kemalist terör böylesi bir girişim için çok elverişsiz koşullar ve atmosfer yarattı. Ancak kabul edilemez olan, böylesi her türlü denemeden nihaî olarak vazgeçme noktasına kadar gitmektir. Burada öfkelenirici bir atalet eğiliminin belirtilerini görüyoruz. Bize öyle geliyor ki, yoldaşlarımız böylece kan dökücü burjuvazinin baskıcı şiddeti karşısında tüm kapasitelerini kaybetmiş gibi görünüyorlar. Aksi takdirde, ne olursa olsun bu yönde herhangi bir girişimde bulunmayı kesin olarak reddetmelerini anlayamıyoruz. Zira bugünkü diktatörlük koşullarında bile, belli bir tarzda davranarak, emekçi kitlelerle bağ kurmanın imkânları bulunabilir. Sadece meslekî bile olsa bir işçi organının eğitici ve teşkilatlandırıcı rolü öylesine büyüktür ki, bir Komünist Partisi, görevlerinin esasını yerine getirmezlik etmeden, ne denli küçük olursa olsun onu yayınlama imkânını yok sayamaz.

Yukarıdaki alıntıda ifade bulan gerilim TKP'nin 1926 yılında gerçekleşecek olan Viyana Konferansı'ndan sonra Parti kadroları arasında ciddi bir kırılmanın ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Bu konferansın düzenlemesine ilişkin karar, Aralık 1925'te KEYK Genişletilmiş Plenumu sırasında Doğu Seksiyonu tarafından alınmıştır. Kararın alınmasında, Dr. Şefik Hüsnü'nün hazırladığı raporların ve KEYK'ye sunduğu önerilerin önemli bir rolü olduğu anlaşılmaktadır. Dr. Şefik Hüsnü konferansta ele alınacak meseleleri 19 Aralık 1925 tarihli raporunda şöyle sıralar:

Bu ictimâda yeni umumî şerait ve muhtelif vilâyetlere ait hususiyetler inceden inceye tahlil ve tedkik edilecek; tesisi mutasavver olan illegal Parti gazetesinin tevziine ait amelî noktalar tespit olunacak; memlekette mevcut içtimaî kuvvetlere, inkılâp hareketlerine, amele ve köylü sınıflarının siyasî hedeflerine dair kalemeye aldığımız ve burada bir komisyon tarafından tedkik edilmiş olan program layihası ve faaliyet ve teşkilât platformları bir defa daha gözden geçirilecek ve nihayet kabul edilmiş esasların tatbikini teshil için vazifeler paylaşarak herkes işinin başına gidecek.

Dr. Şefik Hüsnü'yü böyle bir konferansın gerekliliğine ikna eden şey, TKP'nin yönetici organlarının Parti'nin yeniden örgütlenmesi için ellerinden gelen çabayı ortaya koymasına ama bu çabaların yetersiz kalmasıdır. Bir konferans yapılmadan yeniden örgütlenme çabalarında istenilen sonucun elde edilmesi mümkün görünmemektedir.

TKP Birinci Aktif Konferansı, kısaca Viyana Konferansı 27 Mayıs 1926'da başlamıştır. Hazırlık safhasında konferansa, TKP'nin Türkiye'de örgütlü olduğu farklı şehirlerden 12 delegenin katılacağı öngörülmüşse de, o sırada doğan Türk-İtalyan gerginliği dolayısıyla ilan edilen seferberlik neticesinde, genç Parti üyelerinin yurtdışına çıkma olanağından yoksun kalması nedeniyle ülkeden ancak Vedat Nedim, [o sırada Moskova'da bulunan ve oradan giden] Hamdi Şamilov ve Baytarzade Mehmet'ten oluşan üç kişi Viyana Konferansı'na iştirak edebilmiştir. Ülke dışından ise Dr. Şefik Hüsnü, Hasan Âli ve Nâzım Hikmet, 2 gün planlandığı halde üçüncü güne de sarkan konferansta hazır bulunmuştur. Toplantı başkanlığına Dr. Şefik Hüsnü, kâtipliğine ise Hasan Âli getirilmiştir. Örgütlenme stratejilerinden yayın faaliyetlerine ve burjuva gazetelerine iştirake kadar pek çok gündemin ele alındığı Viyana Konferansı'nda, TKP'nin Faaliyet Programı ve Kemalizm özellikle ilk gün öne çıkan temel meseleler arasındadır.

Burada söz konusu olan Faaliyet Programı'nın ana hatları ilk kez TKP'nin Şubat 1925'te Akaretler'de gerçekleşen genel kongresinde çizilmiştir. Bu taslak daha sonra KEYK'ye iletilmiş, KEYK Doğu Seksiyonu 19 Eylül 1925 tarihli kararıyla, önerilen program taslağı üzerinde değişiklikler yapılmasını istemiştir. Talep edilen değişikliklerden ilki, TKP'nin Komintern'in bir seksiyonu olduğunun ve nihai olarak komünizmi gerçekleştirmeyi amaçladığının vurgulanmasıdır.

İkinci talep, Türkiye'deki ulusal devrimin henüz bitmediğinin açıkça belirtilmesidir. TKP'nin en önemli görevlerinden biri, devrimin tamamlanmasına ve demokratik bir cumhuriyetin kurulmasına destek vermek olarak tanımlanmıştır. Üçüncü olarak, TKP'nin ulusal politikası tanımlanırken halkların kendi kaderini tayin etme hakkından yana olduğunun açıkça belirtilmesi ve yakın zamanda Türkiye'deki halkların her biri için somut öneriler hazırlanmasıdır. Ayrıca Bolşevikleşme yöneliminin de bir yansıması olarak köylülerle örgütsel ilişkilerin ne derece merkezî bir öneme sahip olduğunun daha açık bir şekilde vurgulanması, genel olarak Parti'nin görüşlerini ifade ederken daha kısa ve öz ifadelerle başvurulması, kullanılan ifadelerde ve ortaya konan saptamalarda Marksist terminolojinin doğru kullanılıp kullanılmadığının kontrol edilmesi talep edilmiştir.

Mayıs 1926'da Viyana Konferansı'na sunulan Faaliyet Programı, TKP Merkez Komitesi Haricî Bürosu'nun, büyük oranda Dr. Şefik Hüsnü'nün, Doğu Şubesi tarafından talep edilen değişiklikleri dikkate alarak gözden geçirdiği metindir. Dr. Şefik Hüsnü gözden geçirdiği Faaliyet Programı'nı daha önce Aralık 1925'teki KEYK Genişletilmiş Plenumu'na sunarak kabul edilmesini istemiş, bu gerçekleşmediği için Viyana Konferansı'nın gündemine almıştır. Taslak, Doğu Seksiyonu'nun kararıyla uyumlu bir şekilde, TKP'nin Kemalist hükümete karşı destekleyici tutumunu sürdürmesi gerektiğini ve aksinin bir hata olacağını vurgulamaktadır. Hiç kuşkusuz Komintern 2. Kongresi'nde alınmış olan "ulusal kurtuluş hareketlerinde ulusal burjuvazinin desteklenmesi" kararı, bu tutumun şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi, TKP, Kemalizmin Takrir-i Sükûn Kanunu'na kadar geçen dönemini "liberal dönem", sonrasını ise "terörcü diktatörlük" olarak nitelendirmekle birlikte, Komintern ve KEYK Doğu Seksiyonu kararları doğrultusunda Kemalizme karşı doğrudan bir tutum almaktan kaçınmıştır.

Viyana Konferansı'nın ilk gününde, Faaliyet Programı'na giriş mahiyetindeki gerekçe okunmuş ve tartışılmıştır. Oldukça kapsamlı bir içeriğe sahip olan giriş metninin temel tartışma eksenini "(Kemalist) Halk Partisi'dir". Metnin hemen başında, Türkiye'deki sınıf mücadelelerinin Halk Partisi etrafında cereyan ettiği belirtilmiştir. Bu mücadele, emperyalizmle uzlaşma eğilimini temsil eden, uluslararası finansa göbekten bağlı yerli büyük burjuvazi ile, Halk Partisi politikalarıyla teşvik edilen, "...her türlü yabancı etkinin dışında ve iç pazara hâkim..." olması arzulanan millî sermaye arasında cereyan etmektedir. Millî sermaye, Anadolu'da Birinci Dünya Savaşı'nın istisnai koşullarında gelişme gösteren orta sınıflara, yani küçük burjuvazi ve orta köylülüğe dayanmaktadır. Halk Partisi'nin iktisadi gelişme çabaları iki karşıt güç arasında bocalamaktadır: "Bir taraftan her türlü yabancı nüfuzdan kurtulmuş ve özgür bir millî iktisadın gerekleri, öte yandan da yabancı sermayenin yardımına olan acil ihtiyaç." Kemalist hükümet, bir yandan kapitalist güçlerle

uzlaşmak diğer yandan da onların iç işlerine müdahalesini engellemek için millî bağımsızlığını destekleyecek dayanak noktaları bulmak zorundadır. Bu nedenle dış politikada SSCB ve Doğu halklarıyla dostluğa dayanırken aynı zamanda kapitalist ülkeler arasında onurlu bir yer edinmeye çalışmaktadır. Şehirlerde ve köylerde küçük teşebbüslerin yıkıma uğradığı, millî azınlıklara karşı baskıcı politikaların uygulandığı bir bağlamda emperyalizm ve gericilik, Kemalistlere karşı sistematik bir propaganda yürütmektedir. Milliyetçi burjuvaziyle büyük sermayedarların çıkarları arasında sıkışan Halk Partisi, yıkıma uğramakta olan sosyal tabakalara kendini kabul ettirebilmek için baskı politikalarından başka bir kaynağa sahip değildir. Memnuniyetsiz halk kitlelerini gericiliğin etkisinden koparabilecek, onlara dayanarak hükümeti reformlar ve antiemperyalist mücadele yolunda ilerlemeye zorlayabilecek tek güç TKP'dir.

Giriş metni üzerine yapılan tartışma TKP kadroları arasında Kemalizme ilişkin dikkate değer bir farklılık olduğunu göstermektedir. Vedat Nedim, hükümet tarafından işçilere karşı uygulanan tazyikin Türkiye'de izlenen iktisadi politikaların zaruri bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Hükümet irtica güçlerinin olduğu gibi işçilerin de güçlenmesini istememektedir. Kemalizmi ileriye sevk etme çabası hayale kapılmak anlamına gelmektedir. Dr. Şefik Hüsnü'ye göre ise işçilere karşı baskıcı politikalar uygulamak, Kemalistlerin kendi menfaatleri aleyhine yaptığı bir hatadır. Kemalistler sosyal bir zemine ihtiyaç duymaktadır ve gerçekte onların yaslanabileceği sosyal zemin işçiler, köylüler ve küçük burjuvaziden oluşmaktadır. Vedat Nedim'in hayale kapılmak olarak gördüğü, tam da Dr. Şefik Hüsnü tarafından ifade edilen bu yaklaşım olmalıdır. Emperyalizmle ve gericilikle mücadele ettiği sürece Kemalizmin ve Halk Fırkası'nın destekleneceğinin ifade edildiği Faaliyet Programı Viyana Konferansı'nda kabul edilmiş ve 1927 yılında Komintern tarafından onaylanmıştır. 1929'dan itibaren yeni taslaklar üzerinde çalışılmaya başlansa da 1930 yılına kadar yürürlükte kalacak bu programa göre, Halk Fırkası içindeki radikal unsurlar desteklenecek, aynı Parti içindeki emperyalizm ve irticayla uzlaşma eğilimlerine karşı mücadele edilecektir.

Viyana Konferansı Kemalizm tartışmasıyla beraber sonraki dönemde ortaya çıkacak ayrışmaların ve kopuşların doğrultusunu gösteren tartışmalara sahne olmuştur. Örneğin Vedat Nedim tarafından sunulan Umumî Teşkilat Raporu, Türkiye'de kendiliğinden bir işçi hareketinin olup olmadığı tartışmasıyla birlikte konferansın gündemine gelmiştir. Bu tartışmalar esnasında Vedat Nedim'in, "Türkiye'de şuurlu amele hareketi, komünist hareketidir" tezi başta Dr. Şefik Hüsnü ve Nâzım Hikmet olmak diğer katılımcılar tarafından mahkûm edilmiş, aksine 1908'den beri bağımsız ve kendiliğinden bir işçi hareketinin geliştiği, bu hareketin liderliği için farklı kesimlerin mücadele içinde olduğu söylenmiştir, ki komünistlerin işçi hareketleri içinde mühim bir

rol oynamadığı itiraf edilmelidir. Vedat Nedim üzerinde yoğunlaşan gerilim Viyana Konferansı kararlarına da yansımıştır. Onun verdiği MK faaliyet raporu hakkındaki kararlar, yurt içinde sürdürülen faaliyetler hakkında oldukça sert eleştiriler ortaya koymaktadır. MK raporu üyelerin planlı bir şekilde çalışmadığına, Komintern tarafından verilen direktiflerin yerine getirilmediğine, bu sebeple yeniden örgütlenme faaliyetlerinin sekteye uğradığına, vilâyetlerle irtibatını kaybeden MK'nin İstanbul vilayet şubesi vaziyetine düştüğüne işaret edilmiştir.

Konferans kararları, TKP örgütü üzerinde tartışmasız bir otorite kazanamayan MK'nin yeni dönemde işçi cemiyetleri, kadınlar, gençler ve köylüler içinde nasıl faaliyet örgütlemesi gerektiğine dair yeni bir rota çizmektedir. Ayrıca "Türkiye Komünist Partisi'nin Aktif Azalarının Faaliyeti ve MK'nin Takviyesi" hakkında alınan kararlarla TKP'nin örgüt yapısında önemli değişikliklere gidilmiştir. Buna göre üç üyeli bir MK Haricî Bürosu oluşturulmuş, MK ile KEYK arasındaki ilişkiyi sürdürmek, genel olarak TKP'yi yurtdışında temsil etmek ve Parti'nin merkezi illegal organıyla onun ideolojik faaliyetini örgütlemekle görevlendirilmiştir. Aynı biçimde MK içinde oluşturulan üç kişilik Siyasi Büro (Politbüro) haftada en az bir kere toplanacaktır. Siyasi Büro üyelerinden biri Sekreteryadan, diğeri teşkilat komitesinden ve üçüncüsü sendikalar komitesinden sorumludur. Sekreteryaya ajitasyon/propaganda faaliyetleri yanında MK'nin Komintern ve Haricî Büro ile ilişkilerini de sürdürecektir. Ayrıca Siyasi Büro en az üç ayda bir TKP'nin bütün önemli meselelerini ele almak ve önemli sorumlulukları yerine getiren Parti temsilcilerinin tamamının katılımıyla tam üyeli bir MK toplantısı düzenlemekten sorumludur.

Konferans sona erdikten sonra İstanbul'da ilk MK toplantısı 6-7 Haziran 1926'da Salih Hacıoğlu'nun Trabzon'da olduğu bir sırada Vedat Nedim, Faik, Kâzım ve Mahmut'un katılımıyla gerçekleşmiştir. MK'nin bu ilk toplantıdan itibaren Haricî Büro'yu kendisine bağlı bir organ olarak değerlendirmesi dikkat çekicidir. Konferans kararları doğrultusunda oluşturulan ve haftada bir kez toplanacak olan Haricî Büro'nun asil üyeleri Dr. Şefik Hüsnü, Faik ve Hasan Âli; yedek üyeleri Baytar Ali Cevdet ve Nâzım Hikmet'ten müteşekkildir. Ayrıca herhangi bir nedenle yurtdışında bulunan MK üyeleri de toplantılara iştirak edecektir ki bu çerçevede Hamdi Şamilov Türkiye'ye dönene kadar Haricî Büro toplantılarına katılmıştır. İlginç olan nokta, Haricî Büro'nun kendini âdeta MK'nin üzerinde görerek, onun kararlarını onaylamayı veya reddetmeyi karara bağlaması, MK sekreteri de dâhil olmak üzere Türkiye'deki kadroların yapacağı işleri belirlemesidir. Oysa konferansta böylesi bir tartışma yapılmış ve Haricî Büro'nun MK'ye bağlı olacağına altı özellikle çizilmiştir. Nitekim bu sorun giderek keskinleşecek ve yıl sonundan itibaren MK ile Haricî Büro birçok konuda karşı karşıya geldikten sonra 1927 ortalarında Haricî Büro MK'nin faaliyetine müdahale etmek üzere Komintern'den karar çıkartacaktır.

MK ile Haricî Büro arasındaki gerilim 1926 yılı Ağustos aylarından itibaren hissedilmeye başlanmışsa da, sorun ilk olarak Vedat Nedim'in Dr. Şefik Hüsnü'ye yazdığı 13 Eylül tarihli mektupta açık bir şekilde ortaya konur. Vedat Nedim mektubunda mevcut sorunları daha genel bir çerçeve içinde sunmaktadır. Viyana Konferansı öncesinde TKP'nin çalışma tarzına ilişkin olarak gündeme gelen anlaşmazlıkları hatırlatır bir şekilde, Takrir-i Sükûn'dan sonra ülke içinde faaliyet göstermenin zorluklarına değinir ve Haricî Büro'nun bunu görmezden gelerek yapacağı müdahalelerin yaratacağı sorunlara işaret eder:

Biz bugün hazırlanma devresindeyiz. Provokasyonlara hiç tahammülümüz yoktur. Yeni darbeler Partimizi daha büyük bir zaafa duçar edecektir. Bugünkü makeden tahammülü haricinde bir faaliyet istemeyin. Partiyi ızrar edersiniz. Her hareketinizde, her teşebbüsünüzde SeKa'nın rızasını ve muvafakatini alın. Aksi takdirde Haricî Büro ile SeKa arasında belirmeye başlayan birlik ve temaslar çok nâhoş neticeler doğurabilir. Bunu, bu tehlikeyi büyük bir samimiyetle sana bildiriyorum.

Nitekim Vedat Nedim hemen 14 Eylül'de yazdığı mektupta Vâlâ Nurettin ve İsmail Hüsrev'in Parti'den istifa ettiğini bildirir. Vedat Nedim'in aktardığına göre bu istifaların sebebi, SeKa'yı bir alet olarak görmeleri ve Haricî Büro'nun Türkiye Partisi'ni domine ettiğini düşünmeleridir. Vâlâ Nurettin ve İsmail Hüsrev bu şartlar altında TKP'de çalışmaya devam edemeyeceklerini bildirmiş ve üstelik (Hüseyn) Sait ve (Börklüce) Mustafa'yı da kendi fikirlerine kazanmaya çalışmıştır. Bunların Parti'den kesin olarak istifa ettiği bilgisi 12 Ekim 1926 tarihli MK toplantı tutanağında kayıt altına alınmıştır.

Vedat Nedim'in Haricî Büro ile MK arasındaki gerilimi TKP'nin çalışma tarzı konusundaki bir farklılık temelinde anlamlandırması oldukça isabetli bir saptamadır. Yukarıda belirtildiği gibi, Vedat Nedim Viyana Konferansı'nda Kemalizmin ileriye taşınamayacağını belirtmekte, bu tespitle Dr. Şefik Hüsnü'den farklılaşmaktaydı. Dolayısıyla TKP'nin Takrir-i Sükûn koşulları altında siyasi sonuçlar doğurması öngörülen ileri adımlar atmak yerine varlığını muhafaza etme gayretinde olması gerekirdi. Oysa Dr. Şefik Hüsnü'nün Haricî Büro-MK geriliminin netleştiği Eylül ayında ve sonrasında yazdığı makaleler, siyasi ve sosyal yapıya dair daha genel tespitler etrafında TKP'ye çok daha farklı bir rol biçmekteydi. Dr. Şefik Hüsnü'ye göre Türkiye önemli bir kapitalistleşme süreci içindeydi. Anadolu'da, topraktan elde edilen rantın sanayi işletmelerine, büyük kredi ve tarım şirketlerine aktarılmasıyla oluşan bir kapitalist burjuvazi söz konusuydu. Bu sınıfın çıkarları milli bir sermaye oluşumunu teşvik eden Kemalistlerce kollanıyordu ve milli ekonomi politikaları olumlu sonuçlar vermekteydi. Dolayısıyla bu genç milliyetçi burjuvazi ile uluslararası malî sermaye tarafından desteklenen ve eski rejimle özdeşleşen büyük burjuvazi arasında keskin bir sınıf mücadelesi söz konusuydu. İkinci Grup, İttihatçı muhalefet,

Terakkiperver Fırka bu gerici burjuvaziyi temsil etmekteydi ve bunların iktidara gelmesi durumunda ortaya çıkacak rejim, “Kemalistlerin rejimine göre muazzam bir geri dönüş anlamına” gelecekti. Bu koşullar altında “(...) Genç milliyetçi burjuvazinin hayati çıkarları, Halk Partisi'nin daha uzun bir süre emperyalist sermayeye kuşkuyla bakması ve güvensizlik beslemesini gerektirmektedir. (...) Feodalizm ekonomi alanında tasfiye edilene ve toprak sorunu kökünden çözülene kadar bu gibi gerici entrikalar sürüp gidecektir.”

Dr. Şefik Hüsnü'nün ortaya koyduğu tespitler TKP'ye son derece önemli bir siyasal misyon yüklemekteydi: “Komünistlerin görevi, feodalizmin devrimci bir şekilde tasfiyesini desteklemek için yoğun bir kampanya yürütmek ve bunun antiemperyalist önemini vurgulamaktır. Komünistlerin önemli görevlerinden biri, millî partinin sağ kanadı içinde yer alan eski partilerin (Terakkiperver, İttihatçılar vb.) etkisine karşı şiddetle mücadele etmektir. Komünistler ancak, etraflı bir eylem programı ve ileri görüşlü bir ajitasyonla kitlelerin güvenini kazanabilir ve onları gericiliğe karşı, dünya emperyalizmine karşı mücadeleye sevk edebilir.” Bu açıdan bakıldığında Dr. Şefik Hüsnü'nün Viyana Konferansı'nda dile getirdiği Kemalistlerin TKP ve işçi hareketlerini bastırarak stratejik bir hata yaptığı iddiası oldukça anlamlı görünüyor. Ona göre tüm hoşnutsuz kesimlerin büyük burjuvazinin liderliği altında birleşerek Kemalistleri tehdit eder bir konuma gelmesi gerçekleşebilir bir olasılıktı (ki bu açıdan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası böyle bir olasılığın provasını olarak görülebilir). Kemalistlerin böyle bir tehdide karşı ezilen sınıfları yanına alarak tabanını genişletmesi mümkünse de Halk Partisi tarafında böyle bir yönelime dair herhangi bir belirti görülmemekteydi. Bunun en büyük sebebi ilk birikim aşamasında olan, sömürgelere ve dış pazarlara sahip olmayan milliyetçi burjuvazinin ancak emekçi kitleleri ve iç pazarı sonuna kadar sömürerek gelişmesini sürdürebilecek olmasıdır. Bu nedenle işçileri örgütsüz bırakmak ve onlar arasında sınıf bilincinin yükselmesini engellemek milliyetçiler açısından hayati önemdedir. Dr. Şefik Hüsnü milliyetçi burjuvazinin siyasal ve sosyal çıkarları arasında bir gerilim olduğunu ima etmektedir.

Bu açıdan bakıldığında, Dr. Şefik Hüsnü, bir anlamda gericilikle mücadelenin siyasal yükünü, toplam üye sayısının 2-3 bini, aktif üye sayısının ise 500'ü bulmadığı tahmin edilen Halk Fırkası'ndan ziyade TKP'nin omuzlarına yüklemektedir. Elbette TKP bu misyonu ancak emekçi kitlelerin seferberliğine katkıda bulunarak, emekçileri genel bir işçi hareketi için hazırlayarak ve bu hareketin ortaya çıkışını hızlandırarak yerine getirebilir. Bu nedenle TKP Vedat Nedim'in savunduğundan çok daha aktif bir siyasal mücadele hattı ortaya koymalı ve ismini emekçi kitlelere duyurmalıdır. Yoksa Dr. Şefik Hüsnü ile Vedat Nedim arasındaki anlaşmazlığın sebebi, basit bir taktik mesele ya da bir örgütlenme sorunu değildi. Nitekim Dr. Şefik Hüsnü'nün Ekim ayı sonlarında *Die Kommunistische Internationale* için yazdığı bir makale, son üç ay

içinde işçi hareketinde bir hareketlenme başladığı gözlemine yer vermektedir: “Saptadığımız bütün bu olaylardan çıkan sonuç, işçiler arasında önemli değişikliklerin meydana geldiğidir. Bu ise, komünistlerin önüne geniş bir çalışma alanı açmaktadır. Bu güçlü istekler sayesinde komünistler, sendika örgütlerini genişletme ve işçi hareketinin devrimci eğilimini güçlendirme olanağına kavuşacaktır.” Dolayısıyla Vedat Nedim’in gizlilik ve ihtiyat önerdiği bir dönemde Dr. Şefik Hüsnü yeni bir devrimci dalganın yükselme olasılıklarını görmektedir.

MK ile Haricî Büro arasındaki gerilim 1926 yılı sonlarına doğru giderek artan bir ivme kazanmıştır. Parti içindeki ilişkileri daha da karmaşık hale getiren önemli bir gelişme, Türk Ceza Kanunu’nda 1 Mart 1926’da yapılan ve 1 Temmuz 1926’da yürürlüğe giren değişiklik nedeniyle Ekim ayı sonlarında TKP’li hükümlülerin özgürlüklerine kavuşmasıdır. Haricî Büro’dan Fahri’nin, yani Baytar Ali Cevdet’in, hapisten çıkanlara hitaben yazdığı uzun ve kapsamlı bir mektup, tutuklamalardan sonra Parti’nin yaşadığı sorunları kendi bakış açısından aktarmakta, TKP’nin üzerine düşen görevleri ve MK üyelerinin neler yapması gerektiğini sıralamaktadır. Baytar Ali Cevdet’in kendisini âdeta TKP’nin merkezi yerine koyduğu bu mektup ve benzeri bir üslupla yazıldığı anlaşılan Hasan Âli’ye ait bir başka mektup MK üyeleri nezdinde büyük bir tepkiye sebep olmuştur. MK’nin bu konuda Haricî Büro’ya gönderdiği 22 Aralık 1926 tarihli belge oldukça serttir. Bu belgede Haricî Büro’nun MK’ye bağlı olduğu vurgulanmakta, Baytar Ali Cevdet ve Hasan Âli’nin yetkilerini aştığı belirtilmektedir.

Fahri ile Hasan Âli’nin mektupları üzerine meydana gelen tartışmaya, tahliye olduktan sonra MK’nin faaliyetlerinde yer almaya başlayan Şevket Süreyya da dâhil olmuştur. Şevket Süreyya, Baytar Ali Cevdet’in görüşlerini eleştirdiği 11/12 Aralık 1926 tarihli mektubunda, Kemalizm ve “millî devrim” konularında kendi görüşlerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ona göre Türk kapitalizminin gelişimi bir sömürge (müstemleke) kapitalizminin gelişim seyrini izlemektedir ve bu nedenle “klasik kapitalizmin doğuşunun” hatlarını barındırmamaktadır. Şevket Süreyya’nın sonraki yıllarda TKP’nin dışındaki siyasi faaliyetleri sırasında, özellikle 1930’lu yıllarda yayınlanacak *Kadro* dergisi vasıtasıyla ifade edeceği görüşlerin temellerini şu satırlarda bulmak mümkündür:

Bugünkü Türkiye’yi düşünürken münhasıran bir “burjuvazi keyfiyetini” değil, aynı zamanda “Türkiye inkılâbını” düşünmek mecburiyetindeyiz. Ben bu inkılâbı şöyle tasvir ediyorum: “Türkiye inkılâbı; Evvelden keşf ve vaad olunmayan, fakat iyi bir sevk-i idare ve şerait-i haricîyenin zaruretleriyle zaman zaman inkişâf ve nihayet bir kül ve sistem teşkil eden içtimaî, iktisadî ve siyasî icraat ve tedbirleriyle –kapitalizmin inhilâli devrinde– zuhuru zarurî olan Şark ve müstemleke inkılâbâtının mütemeyyiz ve şâmil bir numunesini teşkil eder.” Her millî inkılâp gibi bu hadisenin de bir hududu var. Beynelmilel fevkalâde hadisat

cereyan etmedikçe, bu millî inkılâb, o mukadder istikâmetlerine doğru adım adım inkişâf edecektir. Fakat bugün o vaziyetteyiz ki burjuvazi henüz –Şark irtıcaı ve Garp emperyalizmi önünde– diğer sınıfların da menfaatlerini temsil etmek devrindedir. Bütün kuyûd ve şerâitten muarra bir sınıf mücadelesi, bütün kuyûd ve şerâitten muarra bir “istismar” karşısında olmadığımız için mesela vergiler, mesela militarizm, mesela terörün tenkidi mevzubahis olunca fikrimizde ve elimizde herhangi diğer bir komünistin hudutsuz serbestisini duymuyoruz. Bin bir çeşit sebeplerle millî inkılâbî rehberlik ve devletin Türkiye amelesi ve köylüsünün elinde bulunamaması yüzünden, tarihî sebeplerle o rolün bu ele intikal edeceği güne kadar her Türk komünisti faaliyetini yaparken kendisini nâzik bir vaziyet-i hususiye karşısında duyacaktır.

Şevket Süreyya'ya göre, “küçük, dar fakat oldukça iyi yetişmiş bir kadro olan” TKP, izleyeceği taktik ve politikaları belirlerken bir yandan Batı emperyalizmi ve Doğu gericiliğini, diğer yandan da proletarya sınıfının ilerletilmesini hesaba katmak durumundadır. Bu şartlar altında TKP'nin açık faaliyet yürüterek ismini duyurmaya çalışması (Parti'nin işâası) yalnızca lüzumsuz değil, aynı zamanda zararlı bir yönelimdir de. Parti tam bir gizlilik ve illegal çalışma taktiğini benimsemeli, yayın faaliyetlerine girişmemeli, işçiler arasında basit ideolojik çalışmaları, hikâye ve romanları yaygınlaştırmalı, mesai ve sendikalar kanunu hakkındaki talepleri amele birlikleri içinde faaliyet göstermenin araçları olarak kullanılmalıdır.

Dr. Şefik Hüsnü, Şevket Süreyya'nın mektubundaki görüşleri sert bir şekilde eleştiren cevap mahiyetindeki mektubunda, Komintern politikalarındaki yönelimden, uluslararası sermayenin koşullarında gözlemlenen stabilizasyon eğilimine ve TKP'nin örgütlenme pratiklerine kadar birçok meseleye değinmektedir. Ancak Dr. Şefik Hüsnü, Şevket Süreyya'nın tüm diğer fikirlerini etkileyen genel bir görüşün eleştirisini özellikle vurgulamaktadır. Bu, Türkiye'de burjuvalaşmak isteyen bürokrasinin diğer sınıfların da çıkarlarını temsil etme derdinde olduğu görüşüdür. Dr. Şefik Hüsnü'ye göre bu görüş, “hiçbir sınıfa mensup olmayan veya başlı başına bir hususi sınıf teşkil eden bürokratların bir burjuvazi yaratmaya çalıştıkları neticesine” varır ki, bu Marksizmin inkârı anlamına gelmektedir. Dr. Şefik Hüsnü bürokrasinin sınıfsal pozisyonuna ilişkin görüşlerini ortaya koyarken, Osmanlı-Türkiye modernleşmesini uluslararası malî sermayenin kuyruğuna takılan büyük burjuvazi ile İttihatçılar şahsında iktidarı ele geçiren millî burjuvazi arasındaki çelişki bağlamında yorumlamaktadır:

Biz komünistlere göre yalnız bugün değil, hatta Türkiye'de asrî inkılâplar devresi, Tanzimat'la açıldıktan beri bir burjuvazi sınıfı teşekkül etmeye başlamıştır. Küçük burjuva tabakalarından yükselen bu burjuvazi, Abdülhamit devrinde mevcudiyetini hissettirmeye başlamış fakat tarihî vazifelerine el sürmeden beynelmil malî sermayenin kuyruğuna takılarak daha teşekkülünün

akabinde millî seciyelerden mahrum, emsâline Hindistan'da, Mısır'da, cenûbî Amerika'da tesadüf edilen piç bir burjuvazi sınıfı haline gelmiştir. Bu büyük ticaret ve ihtikâr ... burjuvazisi Meşrutiyet'ten az sonra İttihatçıların şahsında iktidarı ve Türkiye'nin mukadderâtını ele geçirmiş, asıl müstahsil orta halli sınıflardan yükselmek istidadını gösteren sınıfın, millî burjuvazinin taazzisine mütemadiyen mani olmuştur. Nihayet bu teşkilatsız fakat zinde genç burjuvazi bütün kuvvetlerin alt olduğu, memleketin esaret uçurumuna doğru yuvarlanmak üzere bulunduğu Mütareke devresinde Mustafa Kemal ve arkadaşları gibi en kabiliyetli mümessillerini önüne katarak bütün ... halk kitlelerinin ve beynelmilel proletarya sınıfının yardımıyla müstakil yaşamak hakkını muvaffakiyetle müdafaa etmiş ve bilfiil mukadderatını bizzat kendi eline almıştır. Bahsettiğiniz bürokratlar bu sınıfı doğurmuyor. Hâl-i inkişâfta bulunan bu sınıf teşkilatçıları ve siyasi rehberlerini bizzat kendi içinden çıkarmıştır ve elan çıkarıyor.

Dolayısıyla Dr. Şefik Hüsnü'ye göre mevcut bürokrasi, millî burjuvazi içinden çıkmıştır ve Mütareke döneminde halk kitlelerinin desteğiyle bağımsızlık hakkını başarılı bir şekilde savunmuş olan bu sınıfın çıkarlarını temsil etmektedir. Buradaki sorun, uluslararası kapitalizmin istikrar kazandığı bir dönemde, millî burjuvazinin giderek “yeni yeni uzlaşmalarla sermayedar dünyaya” yaklaşması tehlikesidir ki bunu engellemek komünistlerin görevidir. Dr. Şefik Hüsnü için, genç millî sermayedar burjuvazinin siyasi teşkilatı olan Halk Fırkası'nı millî inkılâbı tamamlamaya mecbur edecek yegâne güç, “yoksul köy ve şehir küçük burjuvazisini de arkasından sürüklemeye uğraşmak mecburiyetinde olan proletarya sınıfının müstesna teşkilatı” olan TKP'dir. TKP bu tarihsel sorumluluğu üstlenebilmek için kendisini kitlelere özellikle proletaryaya tanıtmak mecburiyetindedir. Bu nedenle Parti hücreler zemininde örgütlenmeye devam etmeli, işçilerin mücadelelerinin ortaya çıkması ve yaygınlık kazanması için çaba harcamalı, bu hareketlere önderlik edebilmelidir.

1927 yılı başlarında TKP içinde yakından ilişkili birden fazla sorunun eş zamanlı olarak gündeme geldiği anlaşılıyor. Yukarıda tartışılanlar Haricî Büro ve MK arasındaki gerilimin 1926 Ekim'inde tahliye edilen TKP kadrolarının dönüşüyle daha da çetrefilli hale geldiğini gösteriyor. Örneğin gerek Vedat Nedim, gerekse Şevket Süreyya Haricî Büro'nun aksine TKP'nin kendini açığa vurmaktan kaçınan daha temkinli ve gizli bir faaliyet sürdürmesi gerektiğini düşünmekteyse de gerekçeleri birbirinden hayli farklıdır. Vedat Nedim Viyana Konferansı tartışmalarında açık bir şekilde görüldüğü gibi Kemalizme karşı muhalif bir tutum takınmakta, Takrir-i Sükûn rejimini dayatan bu hareketin TKP'nin çabalarıyla ileriye taşınamayacağını düşünmekte, bu nedenle elverişli koşullar doğana kadar Parti'nin öncelikle kendi varlığını muhafaza etmesi ve ileriye yönelik hazırlık yapması gerektiğini öne sürmektedir. Şevket Süreyya ise tersine, mevcut rejimin burjuva karakterini değil inkılâpçı yönünü öne çıkararak TKP'nin bu doğrultuda hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Nitekim Vedat Nedim de Dr. Şefik Hüsnü gibi Şevket Süreyya'nın görüşlerini bir sapma olarak nitelendirmektedir. Öte yandan serbest kalan, Dr. Şefik Hüsnü'nün "Partimizin ideoloğu" olarak nitelediği MK üyelerinden Sadrettin Celâl Parti faaliyetlerinin dışında kalmak istemektedir.

TKP MK tarafından Komintern Yakın Doğu Sekreterliği'ne gönderilen bir rapor, hapisten çıkan kadroların Kemalizmin devrimci misyonunu abartarak rejimle uzlaşma çabasına girdiklerini vurgulamaktadır. Kariyerizm ve terör korkusu nedeniyle Kemalist burjuvaziye teslim olan Vâlâ Nurettin ve İsmail Hüsrev'in Parti'den ihraç edildiği, Ahmet Cevat'ın (Emre) ise sağcı bir unsur olduğu halde halen Parti saflarında kalmaya devam ettiği belirtilmektedir. Bu mektuba Şubat 1927'de Komintern adına verilen yanıt, TKP MK'ye karşı oldukça eleştirel bir tutumu yansıtmaktadır. Büyük oranda Dr. Şefik Hüsnü'nün görüşlerini yansıtan bu yanıtta MK, yeterince aktif olmadığı ve bu yüzden TKP'yi dar bir teşkilat haline düşürdüğü gerekçesiyle eleştirilmektedir. Ahmet Cevat, Şevket Süreyya ve Sadrettin Celâl'in TKP'nin rolünü iktidardaki inkılâpçı bürokrasiye destek olmaya indirgemesinden, onlara Viyana Konferansı kararlarını yeterince açıklamamış olan MK de sorumludur.

Tüm bu gerilimli süreci daha da ağırlaştıran bir başka faktör KUTV'de (Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi) eğitim aldıktan sonra Türkiye'ye gelen kadroların TKP MK'ye karşı giriştiği muhalefet hareketidir. MK'nin KEYK'ye hitaben hazırladığı 7 Şubat 1927 tarihli mektupta şu isimler muhalefet hareketiyle birlikte anılmaktadır: [Hüseyin] Sait, [Sarı] Mustafa [Börlüce], İsmail [Marat], Suphi [Şakir], Şadan ve Aziz [Hüsametdin Özdoğu]. Söz konusu mektupta muhalefetin Moskova'da KUTV'deki Türk grubu yöneticisi Abid Alimof'la bağlantılı olduğu iddia edilmektedir. Viyana Konferansı'ndan sonra Türkiye'ye gelen başta Hüsametdin Özdoğu, Şakir ve İsmail gibi kadrolar kendilerini Komintern çizgisinin asıl temsilcisi olarak görmekte, mevcut MK'yi pasif kalmak ve Menşevik bir politik çizgi izlemekle itham etmektedir. Moskova'dan geldikten sonra TKP'nin taşra örgütlenmesinde yetkili konumlarda görev alan ve bu esnada bir süredir Parti yönetimiyle sorunlar yaşayan Hüseyin Sait ve Sarı Mustafa'yla da bağlantıya geçtiği anlaşılan muhalifler, yeni bir Parti konferansı toplanmasını ve bu temelde yeni bir MK oluşmasını talep etmektedir. Haricî Büro ise muhalefetin aslen MK'nin pasif tutumlarından ve zayıflığından kaynaklandığını öne sürmektedir. Bu esnada Dr. Şefik Hüsnü, KUTV'de uygulanması gereken bir dizi reform önermekte, Abid Alimof'un fraksiyonculuk nedeniyle Şark Üniversitesi'nden uzaklaştırılmasını talep etmektedir.

Yine de Haricî Büro'nun muhalefete karşı tutumunun tamamen olumsuz olduğu düşünülmemeli. Haricî Büro'ya ait çok gizli ibaresi taşıyan bir raporda, muhalefet eleştirilse dahi bu tepkinin TKP içinde billurlaşan oportünist eğilim karşısında bir hoşnutsuzluğu ifade ettiği belirtilmiştir. Söz konusu oportünizmin "ayırt edici özellikleri kapitalist gelişme yolunda bir millî bur-

juvazinin varlığının inkârı, bu burjuvaziyi yaratma misyonuna sahip olacak Kemalistlerin ilerici rolüne yüksek değer biçilmesi, feodal gerici tehlikesinin abartılması ve nihayet amele sınıfının sayısal büyüklüğünün ve savaşkanlığının küçümsenmesidir”. Rapora göre MK (belli ki Şevket Süreyya, Ahmet Cevat (Emre) gibi kadrolara atfedilen) bu sapmayla mücadele etmek için bir şey yapmamış, hatta onun etkisi altında kalmıştır.

Bu ikircimli tutum, Adana ve İzmir vilâyetlerinden bir kısım militanda hoşnutsuzluğa yol açtı ve İstanbul’da MK’den rahatsız olan iki yoldaşla birlikte, bir kongre çağrısı yapılarak MK’nin değişimini sağlamayı hedefleyen fraksiyoncu bir toplantı yaptılar. Bu disiplinsizlik davranışı, Yakın Şark kitabeti ve MK Haricî Bürosu’yla görüş birliği içinde kınandı. Komintern tarafından onaylanmış doğru hattı destekleyen ve temsil eden, Parti’nin bu sonuncu kararıdır. Bu hattın zaferi ve etkin bir biçimde uygulanması amacıyla, önümüzdeki yaza bir kongre hazırlanmalıdır.

Bu ifadeler dikkatle okunduğunda Haricî Büro’nun muhalefet hareketini açık bir şekilde eleştirmekle birlikte, aynı zamanda bu hareketi MK’yi etkisi altına aldığı ima edilen oportünizme karşı örtük bir şekilde de olsa olumladığı fark edilecektir. Ayrıca Haricî Büro muhalefetin en belirgin talebi olan yeni bir kongreye gidilmesi görüşünü de benimsemiştir.

Yakın Şark Sekreterliği’nin aldığı karar uyarınca Mart 1927’de Komintern temsilcisi olarak İstanbul’a gelerek TKP MK toplantılarına katılan Kitaygorodski de 10 Nisan’da Komintern için kaleme aldığı raporunda, taşra örgütünden kaynaklanan muhalefetin haklılık payı olduğunu belirtmektedir. Bu muhalefetin başlıca sebebi MK’nin uzun zamandır taşrayla bağlantı kurmamış olmasıdır, dolayısıyla haklı bir tutumu yansıtmaktadır. MK’ye güvensizliğin nedenlerini maddeler halinde sıralayan Kitaygorodski, bu merkezî organın gençleştirilmesi gerektiğini öne sürer. Şevket Süreyya ve Ahmet Cevat ile yaptığı görüşmelere dayanarak her ikisinin de Kemalizme karşı sağcı bir siyasal tutum içinde olduklarını belirterek görüşlerini eleştirir.

8-30 Mayıs 1927’de toplanan Komintern’in 8. Plenumu gerçekleştiği sıralarda TKP MK ile Haricî Büro arasındaki uzlaşmazlık artık bir kopma noktasına ulaşmak üzeredir. Önce Şevket Süreyya 21 Mayıs 1927’de Dr. Şefik Hüsnü’ye hitaben sert üsluplu bir mektup yazar. Bu mektupta Dr. Şefik Hüsnü, arkadaşlarına karşı tahammülsüz ve güvensiz olmakla eleştirilmekte, ona güç ve yetkisinin MK’den kaynaklandığı hatırlatılmaktadır. TKP MK, Yakın Doğu Sekreterliği’ne gönderilen 25 Mayıs 1927 tarihli yazısında, Haricî Büro ile yaşadığı sorunları sıralar ve bu organın Viyana Konferansı’nda tanımlanmış sorumluluklarını yerine getirmediğinden şikâyet eder. Konferans kararlarına göre Haricî Büro yalnızca SeKa (MK) içindeki bir bürodür, dolayısıyla MK’den üstün değildir. Ayrıca “Parti’nin işâası” konusunda MK içinde herhangi bir

tartışma olmadığı, bu politikanın başarıyla yürütülmesinin neticesi olarak TKP'nin üye sayısında artış olduğu belirtilmektedir.

Şevket Süreyya'nın mektubu ve MK'nin Yakın Şark Sekreterliği'ne gönderdiği yazıya Haricî Büro 15 Haziran 1927 tarihli toplantısında SeKa'nın lağvedilmesi kararıyla karşılık vermiştir. Bunun yerine memleket dâhilinde bir teknik büro, yurtdışında ya da ülkede dar bir siyasi büro kurulacaktır. Dr. Şefik Hüsnü Haricî Büro kararları üzerine harekete geçerek KEYK'de Buharin'e ve Yakın Şark Sekreterliği'nde Petrov'a, MK'nin dağıtılmasıyla TKP'nin ideolojik ve politik yönetiminin Haricî Büro'ya bırakılmasını talep eden bir başvuru gönderir. Bu başvuruda teknik yürütme komitesinin kuruluş ve işleyiş süreçleri hakkında izlenecek prosedür açıklanırken, Dr. Şefik Hüsnü'nün Komintern adına yerinde uygulama göreviyle Türkiye'ye gitmesi gereği belirtilmiştir. 2 Temmuz 1927 tarihli yanıt, TKP yönetiminin Haricî Büro'ya devrini kabul etmese de MK'de değişiklik yapılması gereğini belirterek Dr. Şefik Hüsnü'nün Türkiye'ye Komintern yetkili temsilcisi olarak gönderilmesini onaylamıştır. Dr. Şefik Hüsnü Türkiye'de görevini tamamlayamadan tutuklanması durumunda alınan kararların uygulanması için öncelikle Baytar Cevdet ve Hasan Âli'den, ikinci olarak Atif [Seyfettin] ve Nâzım Hikmet'ten faydalanılabileceğini ifade eder. Bunlardan bir ya da ikisi yeni MK'nin oluşumu için Odessa'da konuşlanarak, Türkiye'den bu konuda görevlendirilmiş kişilerle orada bir araya gelmelidir. Dr. Şefik Hüsnü'nün yeni MK için önerdiği kişilerin önemlice bir kısmı KUTV'den Türkiye'ye gittikten sonra mevcut MK'ye bayrak açan muhaliflerden oluşmaktadır: "Aziz [Hüsametdin Özdoğu], Şevki /Sanayi/, Vasif [Eczacı], İhsan /İzmir/, Tahsin /Trabzon/, İsmail /Adana/[Laz, Marat], Kâzım /SeKa'dan/[Vanlı Kâzım]." Dr. Şefik Hüsnü'nün bu aşamada TKP yönetimini yeniden şekillendirmek için muhalefete yaslanmayı planladığı anlaşılıyor. Nitekim Ağustos ayında Türkiye'ye gitmek üzere hareket etmeden önce Komintern Doğu ve Balkan sekreterliklerine hitaben kaleme aldığı belgede, Hüsametdin Özdoğu, İsmail [Marat] gibi muhalif unsurları TKP yönetimi için güvenilir isimler arasında saymaktadır.

Dr. Şefik Hüsnü nihayet Ağustos ayında Moskova'dan İstanbul'a ulaşmak üzere yola çıkar. Bir süre Berlin'de kaldıktan sonra Viyana üzerinden İtalya'ya geçer ve bir gemi yolculuğunun sonunda 28/29 Ağustos 1927'de İstanbul'a ulaşır. Bu sırada TKP MK, aktif Parti işçilerini konferansa çağırmış, 26 Ağustos'ta gerçekleşen ve yaklaşık 15 kişinin katıldığı toplantıda Haricî Büro'nun dağıtılması oybirliği ile kabul edilmiştir. Elimizdeki belgeler Dr. Şefik Hüsnü'nün İstanbul'a ulaştıktan kısa bir süre sonra Parti yönetimini ele aldığını ve bu noktadan sonra TKP'nin çok daha aktif bir sürece girdiğini gösteriyor. Öyle ki Dr. Şefik Hüsnü tutuklanmadan önce yazdığı mektuplarda daha aktif bir faaliyet çizgisi için kadro yetersizliğinden bahsetmekte ve Faik, Şakir, Baytarzade ve Nâzım Hikmet'in Türkiye'ye gönderilmesini talep etmektedir. Partili bir işçi

olan Mehmet Ferit, Eylül 1927'de gerçekleşen iki dereceli seçimlere katılmış, TKP bu sırada Komintern Seksiyonu imzasıyla bir bildiri yayınlamış ve tütün işçileri arasında faaliyet göstermeye başlamıştır. Dr. Şefik Hüsnü aynı zamanda TKP içinde, kimi MK üyeleri başta olmak üzere oportünist ve pasif üyelerin bertaraf olduğu bir yeniden yapılanma süreci başlattığını 18 Ekim 1927 tarihli mektubunda not etmiştir. Ancak bu mektup yazıldıktan bir hafta sonra, 25 Ekim 1927'de TKP'lilere karşı Dr. Şefik Hüsnü'yü de içine alacak bir tutuklama dalgası daha başlar.

Ekim ayı sonlarında başlayan tutuklamalar Eylül ayında gerçekleşen bir dizi tutuklamanın devamı niteliğindedir. Dr. Şefik Hüsnü'nün İstanbul'a ulaşmasından kısa bir süre sonra, Eylül ayının ilk yarısında tütün işçileri arasında TKP İl Komitesi'nin imzasını taşıyan bildirimler dağıtılmış, bunlardan birinde tütün işçileri tatil günlerinde Tayyare Cemiyeti hesabına çalışmamaya davet edilmiş, Baytar Ali Cevdet tarafından aktarıldığına göre işçiler bu çağrıya uymuştur. Bunun üzerine bir grup işçi ve komünist tutuklanmış, basında antikomünist bir hava esmiş ve TKP bu işçi düşmanı terör hareketine yeni bir bildiriyle cevap vermiştir. Tütün depolarında dağıtılan bildiriye ilişkin soruşturma devam etmiş ve Ekim ayı sonlarından itibaren 28'i İstanbul'dan olmak üzere farklı şehirlerden toplam 57 komünist tevkif edilmiştir. Basına yansıdığı kadarıyla 25 Ekim'de tutuklanan Vedat Nedim itiraflarda bulunmuş, o gün içinde Dr. Şefik Hüsnü ile Beyoğlu Mulatya Pastanesindeki randevusunu ifşa etmiş, saat 16.00 civarındaki randevusuna giden Dr. Şefik Hüsnü yakalanmıştır. 16 Ocak 1928'de başlayan yargılamaların tamamlanmasının ardından mahkeme 23 Ocak 1928'de kararını açıklamıştır. Yargılanan birçok komünist beraat ederken, verilen cezaların 1925 ve 1929 yılındaki yargılamalara nispetle oldukça hafif olduğunu söyleyebiliriz. TKP üyelerinin büyük bir çoğunluğu 3-4 ay civarında hapis cezalarına çarptırılırken 1925 yılında aldığı ceza nedeniyle Dr. Şefik Hüsnü fazladan bir yıl hüküm giyecektir.

Gerek İsmail'in [Marat] özgeçmişinden gerek 1928 yargılamalarına ait iddianameden, Dr. Şefik Hüsnü'nün İstanbul'a geldikten sonra MK'ye karşı gelişen muhalefetin kimi üyeleriyle ilişkiye geçerek bunlarla birlikte faaliyet gösterdiği anlaşılıyor. TKP içinde MK'ye muhalif unsurlardan olan İsmail'in Kasım 1927'de Komintern Sekreterliği'ne hitaben yazdığı rapor, Parti tüzüğüne uygun olmasa da tutuklamalardan sonra vilâyet komitelerine dayanan bir Muvakkat Merkez Komitesi (MMK) kurulduğu bilgisini aktarmaktadır. İsmail, MK'nin yine sert bir şekilde eleştirildiği ve TKP'nin Bolşevikleşmesi gereğinin vurgulandığı bu raporu MMK Kâtibi Marat sıfatıyla imzalamıştır. Aralık 1927'de KEYK Prezidyumu, seçilmiş bir MK'nin oluşturulabileceği TKP konferansı toplanana kadar Komintern'in nezareti altında faaliyet yürütecek dokuz kişilik bir merkezî organın teşkil edildiğini göstermektedir. Bu komitenin üyeleri Aziz

[Hüsamettin], İsmail [Laz, Marat], Fahri [Baytar Ali Cevdet], Halim [Hasan Âli], Faik [Edirneli, Değirmenci], Mustafa [Sarı, Börklüce], Muharrem, Ferit ve Atif'tir [Seyfettin]. Türkiye Komünist Gençler Birliği'nin yeniden oluşturulmasıyla da Nazmi [Tornacı Emin Sekun] görevlendirilmiştir.

Komintern Doğu Sekreterliği'nin 13 Ocak 1928 tarihli "Türkiye Konusundaki Karar Tasarısı" bir anlamda 1927 Tevkifatı'ndan sonra TKP geçici yönetiminde aktif rol alacak muhalefet üyelerini aklamaktadır. Bu metinde iki yıldır TKP'yi yönetmekte olan MK'nin oportünist ve pasif tavırları yalnızca polis baskılarının yarattığı korkuyla değil, aynı zamanda Kemalizm hakkındaki yanlış değerlendirmeye bağlantılıdır. Kemalizmin Türkiye burjuvazisi ve proletaryası da dâhil tüm Türk ulusunun çıkarlarını temsil ettiği görüşünün MK'yi eylemsizliğe ittiği belirtilir. 1926 sonlarında muhalefete geçerek bu anti-Bolşevik çizginin değişmesini isteyen "yoldaşlar grubu", MK tarafından bölücülük ve grupçuluk suçlamalarıyla karalanmış ve KEYK Doğu Sekreterliği muhalefet konusunda böylece yanıltılmıştır. MK üyeleri Dr. Şefik Hüsnü'nün Parti faaliyetlerini canlandırma girişimlerine engel olmuştur. 1927 tutuklamaları "önemli ölçüde F[erdi-Dr. Şefik Hüsnü] yoldaşın ve az sayıdaki özverili partililer grubunun gösterdiği aktiviteler sayesinde Türkiye'de çalışmaların canlanmasıyla bağlantılıdır". Tevkifattan sonra kurulan geçici yürütmenin "önde gelen görevi, Kemalistlerin işçi düşmanı politikasını açığa vurarak ve yığınları Kemalist hükümetin Türk işçi sınıfının en iyi temsilcileri üzerindeki baskısına karşı protestoya çağırarak suretiyle, Türk komünistlerine karşı beklenen davadan geniş çapta yararlanmaktır". Ayrıca ileride TKP'nin "Bolşevikleşmesine yönelik bir politika izlemek gerekir" ki burada sıralanan görevler yukarıda tartışılan Bolşevikleşme programının işyerlerinde ve köylüler arasında örgütlenmeye ilişkin genel ilkeleriyle uyumludur. Doğu Seksiyonu'nun ısrarlı bir şekilde MK'den uygulanmasını talep ettiği yayın ve örgütlenme politikalarına *Türkiye Konusundaki Karar Tasarısı*'nda yer verilmiştir. Ayrıca yeni bir TKP kongresine kadar Viyana Konferansı'nın ve KEYK'nin bütün kararlarının yürürlükte kalacağı belirtilmiştir.

Yukarıda özetlenen Doğu Sekreterliği'ne ait karar tasarısı tutuklamalardan sonra yürütme kurulu sorununun "Geçici Teşkilât Komitesi" ile çözüldüğünü varsaysa da durum daha karmaşık görünüyor. Hapisteyken dış dünyayla bağlantı kurmayı başaran Dr. Şefik Hüsnü, 10 Mart 1928 tarihli bir raporu Viyana üzerinden Baytar Ali Cevdet'e ve onun aracılığıyla Komintern'e gönderir. Bu uzun raporda Dr. Şefik Hüsnü 1927 Tevkifatı'na ilişkin mahkeme kararlarının açıklanmasından sonra kongreye kadar geçerli bir merkezî yönetici komite ve vilâyet komiteleri oluşturulduğunu, ancak Moskova'nın aceleci davranarak bir diğer muvakkat komite belirlediğini, bunun da kadrolar arasında bir kafa karışıklığına neden olduğunu vurgular. Dr. Şefik Hüsnü'ye göre TKP son aylarda üç grup etrafında hizipleşmiştir. Bunlardan biri "eski MK ve onu izleyen üç

beş unsur (Şevketçi grup)”dan oluşmaktadır. Çoğunluğu eski KUTV öğrencisi olan ve muvakkat komiteye karşı tamamen olumsuz bir tutum benimseyen bu grup Mahmut’u sekreter olarak seçmiştir. Dr. Şefik Hüsnü’ye göre ikinci grubun başını İsmail ve Aziz, yani Hüsamettin [Özdoğu] çekmektedir. Maceracı bir mizaca sahip unsurlardan oluşan bu grup bir eylem fetişizmi içindedir. Dr. Şefik Hüsnü bu grubun maceracılığına sıcak bakmadığını ima eder. Bu tutum İsmail’in [Marat] MMK sekreteri sıfatıyla imzalayıp, Dr. Şefik Hüsnü’nün kendilerini yaptıkları eylemler konusunda uyardığından bahsettiği 2 Şubat 1928 tarihli raporla uyumludur. Marat bu raporda Dr. Şefik Hüsnü’nün bildiri çıkarmalarına itiraz ettiğini iddia eder. Son olarak TKP’nin temel çekirdeğini oluşturan Dr. Şefik Hüsnü’nün de parçası olduğu üçüncü gruptur. Dr. Şefik Hüsnü Komintern’e bu karışıklıktan çıkabilmek için, “Hikmet, Vasıf, Niko, Seyfi, Hakkı, İsmail ve Aziz’den oluşmuş bir komite, yönetimi üzerine almalı. Sekreterlik, Komintern Yürütme Kurulu’yla doğrudan bağlı ve ona karşı sorumlu olacak olan Hikmet’e verilmeli” önerisini yapar.

Dr. Şefik Hüsnü’nün uzun raporunda karşımıza çıkan en dikkate değer noktalardan biri, Kemalizme ilişkin Şevket Süreyya’nın görüşleriyle taban tabana zıt görüş ve eleştirileridir. Ona göre kapitalizmin Türkiye’deki gelişme dinamikleri millî burjuvaziyi giderek dış sermayeye daha da yaklaşmaya itmektedir. Bu nedenle Kemalistler “siyasi istiklâl hattından adım adım gerileyecekler ve birkaç sene zarfında beynelmilel malî sermayenin tâbiyeti altına gireceklerdir”. Küçük burjuvazinin, orta köylülüğün ve amele sınıfının Halkçılardan yüz çevirdiği bu bağlamda, TKP’nin mevcut memnuniyetsizliği kendi lehine çevirme olanakları mevcuttur. Komünistler bu çabada başarısız oldukları takdirde irtica güçlerinin orta sınıflar arasında destek bulması ihtimal dâhilindedir, ki bu olasılık Türkiye’yi feci bir maceraya sürükleyecektir. Dr. Şefik Hüsnü’nün şu satırlarda Halkçıların siyasi eğilimlerini Mussolini’nin liderliğini yaptığı siyasi hareketle, yani faşizmle kıyaslaması özellikle dikkat çekicidir:

Halkçıların halk kitlelerine ve bilhassa amele ve fakir köylüye karşı olan siyasetleri her cihetten Mussolini’nin siyasetini andırmaktadır. Bunlar da memlekette rakip herhangi diğer bir fırka yaşatmamaya gayret etmekte, sınıf mücadelesinin adem-i mevcudiyetine halkı ikna ederek zümrevî ve meslekî tesanüt guruplarının ahenkar teşrik-i mesaisinden bahsetmekte ve tam manasıyla şedit bir diktatora tatbik ettikleri halde, buna demokrasi ismini vermektedirler.

Dr. Şefik Hüsnü’nün ifadeleri 17 Temmuz-1 Ağustos 1928’deki Komintern 6. Kongresi’ne damgasını vuran “sınıfa karşı sınıf” yöneliminin bir ön tezahürü gibi görünüyor âdetâ. 6. Kongre’ye giderken TKP halen hizipler arası gerilimlere sahne olan, nispeten güçsüz bir Parti görünümündedir. Gruplar arasındaki çekişmelere, 1930’lu yıllarda da TKP içinde tartışılmaya devam edecek olan ulusal azınlıkların temsili meselesi eklenmiştir. Mütareke döneminde

Bİİ'nin lider kadrolarından olan Roland Ginsberg'ün başını çektiği bir grup Nisan ayı başlarında bu konuda KEYK'ye bir başvuruda bulunmuştur. Bu grup tarafından TKP Geçici Reorganizasyon Komitesi imzasıyla sunulan raporda, mevcut yönetimin milliyetçi eğilimleri eleştirilirken, MMK'nin otoritesinin tanınmadığı açıkça belirtilmekte ve ulusal azınlıkların TKP yönetiminde temsili talep edilmektedir. 1 Mayıs 1928'de İstanbul, Ankara ve İzmir'de *Üçüncü Enternasyonal Seksiyonu Türkiye Komünist Partisi Merkezî Komitesi* imzalı bildiri dağıtılmış, bu faaliyet bir grup işçi ve komünistin tutuklanmasıyla neticelenmiş, yargı süreci Haziran ayı sonlarında başlamıştır. İstanbul'da yakalananlar arasında Hüsamettin (Özdoğu) ve Sarı Mustafa (Börklüce) da bulunmaktadır. Türkiye'de bunlar yaşanırken TKP Moskova'da 17 Temmuz'da başlayan Komintern Kongresi'nde Baytar Ali Cevdet ve İsmail Marat tarafından temsil edilmektedir. 6. Kongre'de öne çıkan "sınıfa karşı sınıf" perspektifinin Türkiye ve TKP açısından izdüşümü "Kahrolsun Kemalist diktatörlük" sloganında ifade bulacaktır. Bu sloganın TKP'nin genel olarak politik ve örgütsel yönelimleri açısından ne anlama geldiğini çalışmanın üçüncü cildinde tartışacağız.

ÖN OKUMA PARÇALARI

5. KONGRE'DEN 6. KONGRE'YE KOMİNTERN'İN FAALİYETİ¹

KEYK ORGANLARININ ÇALIŞMALARI

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi (KEYK), Haziran 1924 ile Şubat 1928 arasında 6 tam üyeli genişletilmiş toplantı (plenum) yaparak 69 sorunu ele almıştır. Aynı dönemde KEYK'nin 15 oturumunda ise işlenen sorun sayısı 90'dır. KEYK Prezidyumu 101 toplantısında 551 konuyu, Aralık 1926'ya kadar KEYK Sekreterliği 71 toplantısında 872 sorunu işlemiştir. Ocak 1927'den itibaren faaliyetini ad değiştirerek sürdüren Politik Sekreterlik ise 71 toplantısında 587 konuyu tartışmıştır. Aralık 1926'ya kadar faaliyet yürüten, sonrasında görevleri gerek Prezidyum ve Politik Sekreterlik, gerekse ulusal sekreterlikler tarafından üstlenilen KEYK Örgüt Bürosu da 35 toplantısında 148 gündem maddesini karara bağlamıştır.

ÖRGÜT BÜROSU'NUN ÇALIŞMALARI

Örgüt Bürosu'nun bu dönemdeki çalışmalarının içeriğini şu ana görevler oluşturdu: a) Komünist partilerinin işletme hücrelerine dayalı olarak yeniden örgütlenmesi (reorganizasyonu); b) Sendikalar ve diğer kitle örgütleri içinde komünist fraksiyonların örgütlenmesi; c) Komünist partilerinin merkezî aygıtlarının ve yerel örgütlerinin oluşturulması.

Komintern kongrelerinde komünist partilerinin bolşevikleştirilmesi kararlarının örgütlenme bakımından temel anlamı, komünist partilerinin sendikalarındaki çalışmasını işletmelere yöneltmek, işletmeyi Komünist Partisi'nin ve sendikaların örgütsel temeli haline getirmektir.

Komünist Partileri ile Sosyalist Partilerin Organik Yapı Farklılığı

Sosyalist/Sosyal-Demokrat partilerin temel çalışması işletme dışında yürütülürken, komünist partileri işletmeye dayalı olarak örgütlenir.

1 Bu bölüm, *L'activité de l'I.C. du Ve au VIe Congrès*, Bureau d'Editions, Paris kitabından özetlenerek çevrilmiştir.

Sosyalist partiler bir büyük kampanyadan bir diğerine ve çoğunlukla da parlamento seçimi kampanyalarında çalışma yürütürler; Komünist Partisi'nin çalışması ise, kitlelerin örgütlenmesi için, onları kısmi talepler ve proletarya diktatörlüğü uğrunda mücadeleye sevk etmek üzere gündelik ve enerjik bir çalışma olarak yürütülmelidir.

Sosyalist partilerde sürükleyici gücü partinin tepesi oluşturur ve üye kitleleri pasiftir ve büyük olaylarda figüran rolü oynamak üzere devreye girer; komünist partilerinde bunun tam tersidir: Tüm çalışma üye kitesinin kişisel faaliyeti üzerinde yükselir.

Sosyalist partilerde güçlü bir iç disiplin yoktur; tam tersine komünist partileri saflarında çelik disipline sahip bir örgüt olarak kurulmalıdır.

Sosyalist partiler içinde değişik anlayışların bir arada bulunduğu federasyonlar olarak kurulur; komünist partileri ise, ideolojik bakımdan, komünist olmayan anlayışlara kesinlikle yer verilmeyen monolitik/yekepare örgütler olarak oluşturulmalıdır.

Reorganizasyon Bilançosu

Komünist partilerinin işletme hücrelerine dayalı olarak reorganizasyonunun genel bilançosu çıkartılırken, 1 Ocak 1928 itibarıyla şu ana koşullara varılabilir:

1. Komünist partilerinin işletme hücrelerine dayalı olarak reorganizasyonu çalışması, muazzam güçlüklerle karşılaştı. Uzun zaman her yerde bu görevin anlaşılammış olduğu görüldü; bu alanda muazzam bir iç direnç hissedildi; ağır hatalara düşüldü, bu da çalışmanın en başından yeniden yapılmasını gerektirdi, vb. Uluslararası ölçekte reorganizasyon henüz tamamlanmadı. Ancak yine de bu alanda sonucu belirleyici bir dönemecin alındığı söylenebilir.
2. Komünist partilerinin işletme hücrelerine dayalı olarak reorganizasyonu çalışması, komünist partilerinin toplumsal bileşiminin proleterleşmesine muazzam katkıda bulundu.
3. Gerek reorganizasyon gerekliliğini, gerekse işletme hücrelerinin komünist partilerinin temel örgütleri olarak oynamaları gereken rol, tüm komünist partilerinde tartışıldı ve işletme hücrelerine dayalı reorganizasyon gerekliliği hepsi tarafından kabul edildi.
4. İşletme hücrelerinin proleter kitleler içinde komünist partilerinin gerçekten güçlenmesinin bir aracı olduğunu kanıtlayan pek çok olgu vardır. Nitekim son zamanlarda sosyal-demokratlar ve özellikle faşistler kendi hücrelerini komünist işletme hücrelerinin karşısına dikmeye yelteniyorlar. Ayrıca patronlar ve polis komünist işletme hücrelerini tasfiye etmek için ellerinden gelen çabayı harcıyorlar.

İşletme Hücrelerinin Güçlendirilmesi Alanında Belli Başlı Hatalar ve Acil Görevler

Belli başlı hata ve eksiklikler şunlardır:

1. İşletme hücreleri hemen hemen bütün ülkelerde yalnızca küçük işletmelerde vardır. Büyük işletmelerde, çoğu durumda işletme hücresi yoktur, varsa da çok zayıftır.
2. İşletme hücreleri çalışması, Parti'nin tüm faaliyetiyle sıkı sıkıya bağlı olmalıdır. Komünist partilerinde çalışma öyle örgütlenmelidir ki tıpkı büyük politik kampanyalar ve devrimci kavgalar sırasında olduğu gibi "Parti'nin gündelik çalışması" sırasında da dikkat odağını işletmelerdeki çalışma oluştursun.
3. İşletme hücreleri çalışması, sendikalardaki fraksiyon çalışmasıyla sıkı sıkıya bağlı olmalıdır. İkinci uluslararası örgüt konferansı kararlarında, sendikalardaki komünist fraksiyon çalışmalarıyla bağlantılı olarak şöyle deniyor: İşletmelerde, sendikal fraksiyonlar doğrudan doğruya işletme hücrelerine dayanmalıdır.
4. İşletme hücreleri çalışmasındaki hatalardan biri, çoğu zaman, özellikle sendikal hareketin illegal olduğu ülkelerde, hücre çalışması pratik olarak tamamen sendika çalışmasıyla çakışmaktadır. Bu yanlıştır. Sendikal çalışma alanında, işletme hücreleri, işletmedeki işçilerin gündelik taleplerine dayalı olarak tek cephe hattını uygulayarak, yalnızca komünist işçileri değil, aynı zamanda politik görüş farkı gözetmeksizin tüm sendikalı işçileri aktif sendikal çalışmaya çekmeye çaba harcamalıdır.
5. İşletme hücrelerinin, Komünist Partisi'ne sempati duyan partisiz işçilerle çalışmaları yetersizdir. Bu hata, bir ölçüde Komünist Partisi'ne yeni üye kazanmadaki görece zayıflığı da açıklar.
6. İşletme hücresi üyelerinin çalışmaları yetersizdir. Genel olarak çalışan birkaç yönetici yoldaş, kimi zaman da yalnızca sekreter; diğerleri hücrenin çalışmasına katılımlarını, aidatlarını ödemekle ve hücre toplantılarına katılmakla sınırlı tutuyorlar.
7. İşletme hücrelerinin çalışmasının Parti'nin ilgili (semt veya il) komiteleri tarafından yönetimi, genel olarak gereken düzeyde değildir.
8. Partinin fabrika gazetelerine ayırdığı dikkat de yetersizdir.
9. Genç komünistlere, işletme hücreleri kurma ve işletmelerdeki işçi gençliği devrimci eyleme çekme konularında sağlanan destek yetersizdir.
10. Hücrelerin kadın işçiler arasındaki çalışmaları yetersizdir.
11. Nihayet fabrika hücrelerinin çalışmasının uygun ve verimli biçimde serpilip gelişmesinin büyük bir engeli, sokak hücrelerinin çalışmalarındaki zayıflık ve bir kez daha Parti'nin yönetici organlarının bu alandaki çalışmalarındaki zayıflıktır.